Da'vat

Илмнинг мартабалар ичида аъло мартаба эканлигини, бошқа мартабалар улуғликда от устида бўлса ҳам паст эканини зикр қил. Шунда илм соҳибининг иззати икки баравар зиёда бўлади.

Бурҳониддин ал-МАРҒИНОНИЙ

Kuch – bilim va tafakkurda

Ma'rifat

МАЪРИФАТ • ХАЛҚ ЗИЁЛИЛАРИ ГАЗЕТАСИ •

1931 йилдан чиқа бошлаган 2001 йил 25 июль, чоршанба Баҳоси сотувда эркин нархда № 58 (7357)

Ibrat

Чилонзор туманидаги II Чарх-Камолон маҳалласи ўз жамғармалари ҳисобидан шу ҳудудда жойлашган Тиббиёт техникуми таъмири учун 200 минг сўм миқдорида пул маблағи ажратди.

“ИСТИҚЛОЛ”-НИНГ ИСТИҚБОЛИ

Мактабгача таълим муассасаларида таълим-тарбиянинг ноанъанавий шакл, самарали усуллари ҳамда янги педагогик технологиялардан унумли фойдаланадиган, доимо изланувчан, ўз касбига ижодий ёндашадиган мураббийлар талайгина. Ана шундай тарбиячилардан бири Хоразм вилояти Янгибозор туманидаги 11-“Истиқлол” болалар боғчаси тарбиячиси Гўзал Кўчқоровадир. У машғулотларни янги педагогик технологиялар асосида қизиқарли, жонли, ранг-баранг тарзда ташкил этади. У нозик қалблар кўнглига шу даражада йўл топадики, дилбандлар “боғча опа”ларининг берган ҳар бир саволига тўғри, аниқ жавоб беришиб, топшириқларни бир зумда амалга оширадилар. Г.Кўчқорова “Йил тарбиячиси—2000” кўрик-танлов фестивалида иштирок этиб, “Меҳрибон тарбиячи” унвонига сазовор бўлди.

Д. ХЎЖАЕВА

Суратда: “Йил тарбиячиси—2000” кўрик-танлови ғолиби Гўзал Кўчқорова.

Равиль АЛЬБЕКОВ олган сурат.

Faxr

МИЛЛИЙ ҒУРУР ТАРБИЯСИ

Машҳур поляк астрономи Ян Гевелийнинг бундан уч аср муқаддам чоп этилган “Продромус астрономия” номли асарида улуғ ватандошимиз Мирзо Улуғбекнинг мунажжимлар тангриси Урания ёнида ҳамда европалик астрономлар билан бирга тасвирланган суратлари бор. Жаҳон халқлари илм-фани ва маданиятида ўчмас из қолдирган юнон, араб, немис, итальян, поляк миллатларига мансуб алломалар орасида ўзбек фарзандининг туриши қалбимизни тенгсиз фахр-ифтихор туйғулари билан тўлдиради.

Мазкур китоб XVII асрга тааллуқли, бироқ улуғ бобомиз Мирзо Улуғбекнинг шон-шуҳрати XV асрдаёқ дунёга таралган эди. Унинг мислсиз илмий кашфиётлари ўша замонлардаёқ жаҳон афкор оммасига маълум эди.

Бу фактни келтиришимиздан мақсад, таълим тарбияда аждодларимизнинг ибратли ишларини ўқувчилар онгига сингдиришда аниқ факт ва рақамларга эътибор қаратишдир. Зеро, барча табиий фанлар қатори математика фани ҳам аниқликни талаб этади. Бугунги кунда баркамол инсонни тарбиялашдек улкан ва шарафли вазифа олдимизга қўйилган экан, биз қайси фандан сабоқ бермайлик, доимо тилимиздан шу соҳада оламшумул ютуқларни қўлга киритган бобокалонларимиз ишларининг таъриф-тавсифи тушмаслиги лозим. Негаки, биз муайян фандан пухта билим эгаллаган ёшлар онги ва қалбига миллий ифтихор туйғусини жойлай олмасак, кўзланган мақсадга эриша олмаймиз.

Юқорида келтирилган факт беихтиёр ўқувчи хотирасида муҳрланиб қолади. Чунки Мирзо Улуғбек сиймосининг дунё фани алломалари қаторидан жой олгани, биринчидан, унинг илмий салоҳияти нақадар буюклигига ишора этса, иккинчидан, бу суратларнинг Европада XVII асрда чоп этилган китобдан жой олгани — улуғ бобомизга европаликларнинг чексиз эҳтироми, шак-шубҳасиз, ёшларнинг миллий ғурурини ўстиради.

Тарихий манбаларда, бугун чоп этилаётган тарихчилар, шарқшуносларнинг тадқиқотларида, илмий- оммабоп нашр-ларда ўрта асрларда яшаб ижод этган, ўз илмий кашфиётлари билан жаҳон математика фани тараққиётига улкан ҳисса қўшган Муҳаммад Хоразмий, Абу Наср Форобий, Абу Рай-ҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, Умар Ҳайём, Насриддин Тусий сингари алломаларимиз ҳақида жуда кўп маълумотлар бор. Улардан дарс пайтида унумли фойдаланилса, ўқувчиларнинг математика фанига ҳурмат-эътибори ошади, фарзандларимизни миллий ватанпарварлик руҳида тарбиялашда кўзланган натижаларга эришилади.

Янги авлодни тарбиялаш ҳақиқатан жуда масъулиятталаб вазифа. Тинмай изланиш, дастур ва дарсликлар билан қаноатланиб қолмай, илмий, бадиий, тарихий асарлардан хабардор бўлиб бориш орқалигина ўқувчиларнинг маънавий дунёсини бойитиб борадиган даражада дарс беришга эришиш мумкин.

Табиийки, ўқувчиларни ўрта осиёлик олимлар яшаган ва илмий изланишлар олиб борган давр шарт-шароитлари ҳам жуда қизиқтиради. Буюк аждодларимизнинг нақадар оғир муҳитларда барча қийинчиликларга бардош бериб, оламшумул кашфиётлар ва ихтироларни амалга оширганликлари ҳақида таъсирчан гапириб берилса, бу ҳам ўқувчиларда иродалилик, қатъиятлилик фазилатларини тарбиялайди.

Математика ўқитувчиси дарс жараёнида мавзуга боғлиқ бўлган математик тушунчаларнинг пайдо бўлиши, уларнинг маъно-мазмун жиҳатлари қай тарзда такомиллашгани ва бу борада ўрта осиёлик алломаларнинг хизматлари ҳақида ўқувчиларга батафсил маълумот берилиши лозим.

Дарсдан ташқари машғулотларда, хусусан, математика тўгаракларида олиб бориладиган машғулотлар чоғида бевосита ватандошимиз — буюк олимлар ижодидан кенг фойдаланишга ҳаракат қилиш керак. Ўқувчилар иштироки ва уларнинг ташаббуси билан математика фани намоёндалари ҳаёти ва ижоди, мазкур фанга доир қизиқарли мавзулар, йирик саналар акс этган деворий газеталар чиқариш ҳам ишда муайян самараларга эришишга ёрдам беради. Математика фани тараққиётига улкан ҳисса қўшган олимларнинг таваллуд кунларини нишонлаш баҳонасида ижодий мусобақалар, кечалар ўтказиш ҳам фойдадан холи эмас.

Раҳима МУҲАММАДИЕВА,
Оқдарё туманидаги 1-ўрта мактабнинг математика фани ўқитувчиси

ҚАДРИЯТЛАРИМИЗ ҚАЙТМОҚДА

Имом ал-Бухорий халқаро жамғармасининг ташаббуси билан Андижонда “Истиқлол йиллари: миллий диний қадриятларнинг халққа қайтиши” мавзуида анжуман ўтказилди.

— Имом ал-Бухорий кунлари доирасидаги ушбу анжуманлар республикамизнинг етти вилоятида ўтказилмоқда, — деди имом ал-Бухорий халқаро жамғармаси бошқаруви раиси Зоҳидулло Мунавваров “Туркистон-пресс” мухбирига. Анжуманларнинг биринчи, иккинчи ва учинчи босқичлари Бухоро, Самарқанд ва Хива шаҳарларида муваффақиятли ўтди. Навбатдаги — тўртинчи босқич бугун Андижонда ўтмоқда. Кейинги босқичлар Наманган ва Фарғона шаҳарларида давом эттирилиб, 17-18 август кунлари Тошкентда якунланади.

З.Мунавваровнинг таъкидлашича, анжуманлар давомида жамғарманинг вилоятларда олиб бораётган маънавий-маърифий ишлардаги иштирокини янада жонлантириш, жойларда миллий-диний қадриятларнинг тикланиш жараёнини ўрганиш ва мутахассислар билан мулоқотлар қилиш мақсад қилиб қўйилган. Қизғин баҳс-мунозараларга бой бўлган анжуманларда жамоатчилик вакиллари — олимлар, адиблар, дин арбоблари, ўқитувчилар ва бошқа соҳа мутахассислари фаол иштирок этяпти.

— Бухоро, Самарқанд ва Хоразмда ўтказилган анжуманлар ҳам иштирокчиларда катта таассурот қолдирди, — дея сўзида давом этди З.Мунавваров. — Айниқса анжуман материаллари акс этган китобларнинг жамғарма томонидан иштирокчиларга тақдим этилиши маънавият ва маърифат ходимларини мамнун этмоқда. Таъкидлаш жоизки, ҳар бир анжуманга тақдим этилган маърузалар жамғарма томонидан алоҳида тўплам шаклида нашр этилиб, иштирокчилар ва тегишли муассасаларга тарқатилмоқда. Бугунгача тўртта ана шундай тўплам нашр этилди.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, анжуман ҳақида матбуотда эълон қилингандан кейин, миллий ғоя, истиқлол мафкураси, миллий-диний қадриятларга бағишланган уч юзга яқин маърузалар матни жамғармага тақдим этилди. Минтақавий ҳудудларга хос ва шу билан бирга, умуммиллий ҳамда диний қадриятларимизнинг тикланишидаги улкан ижобий ўзгаришлар, миллий онг, ғурур ва ифтихор туйғуларининг шаклланиши тўлиқ тасаввур ҳосил қилиш ва якуний хулосалар чиқаришда ва уларнинг катта аҳамият касб этишига шубҳа йўқ.

“Туркистон-пресс”

Ўзбекистон Республикасини ҳимоя қилиш — Ўзбекистон Республикаси ҳар бир фуқаросининг бурчидир. Фуқаролар қонунда белгиланган тартибда ҳарбий ёки муқобил хизматни ўташга мажбурдирлар.

(Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 52-модда)

КОНСТИТУЦИЯНИ НЕГА ЎРГАНАМИЗ?

Май ойининг ўрталари эди. Вақт пешинга яқинлашганда Чилонзор томонга бориш учун метронинг “Мустақиллик майдони” бекатига тушдим. Поездда кетаётиб ёнимда турган икки йигитнинг суҳбати қулоғимга чалинди:

—Ҳозир мен уйга борсам, кира олмасам керак.

—Нега?—таажжубланиб сўради ҳамроҳи.

—Чунки уйдагиларга “Мени мудофаа ишлари бўлимидан сўраб келишлари мумкин. Ҳеч кимга эшикни очманглар. Мен кечки пайт келаман” деган эдим,—дея сабабини тушунтирди йигит.

—Бизнинг туман бўлимидагилар билан “гаплашилса” бўлди. Олти ойгача безовта қилишмайди, — дея жилмайди нариги йигит.

—Агар бизда ҳам сизлардагидек бўлганда эди, мен 27 ёшимга қадар шундай қилиб вақтни ўтказиб юборар эдим...

(Давоми 2-бетда)

“АГРОИСТЕЪДОД” САРҲИСОБИ

Бундан 20 кун аввал Қуйи Чирчиқ туманидаги “Меҳржон” оромгоҳида Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ва Республика ўқувчилар техник ижодиёти маркази томонидан ёзги “Агроистеъдод” мактаби ташкил этилган эди. Ўтган куни эса шу мактабнинг ёпилиш маросими бўлиб ўтди.

Бу ёш техниклар ўз вилоятларидаги барча танловларда ғолиб топилиб, шу ерга йиғилганди. Болалар мактабда ўтган вақтини бесамар ўтказмади. Улар ўзларининг эртанги ижоди учун озгина бўлса ҳам замин яратдилар, десак муболаға бўлмайди. Чунки улар фақат амалий машғулотлар билан шуғулланибгина қолмай, шу соҳа мутахассислари, илмий ходимлари, олим ва профессорлари билан бирга илмий асосланган ғоялар устида ҳам иш олиб бордилар. Масалан, қишлоқ хўжалиги фанлари доктори, профессор Ботир Азимов, қишлоқ хўжалиги фанлари номзоди Бахтиёр Комилов бу истеъдодларни маърузаларидан баҳраманд этдилар.

— Биз техникага қизиқиб, кичик-кичик нарсаларни ихтиро қилишга ҳаракат қилардик. Лекин ҳеч ҳам назарий билим олмагандик. Маърузалар бизда катта қизиқиш уйғотди. Барча техникага қизиқадиган ёшларга ҳам назарий билимлар берилса, яхши бўлар экан, — дейди, андижонлик Нафиса Сотиволдиева.

Ta'tildagi tadbirlar

— Мен Бухоро вилоятидан келганман, — деб гап бошлади Дилшод Йўлдошев. — Маърузалардан жуда кўп янгилик олдим ва назариясиз ҳеч нарса яратиб бўлмаслигига амин бўлдим. Ўйлайманки, бу илмлар бизнинг эртанги ишимизга катта ёрдам беради.

Айниқса, “Ёш куч”, “Синфдош” журналларининг бош муҳаррирлари Эркин Абдураҳмонов, Азиз Саидовларнинг ўтказган ижодий учрашувлари болаларда катта таассурот қолдирди.

Мактабнинг сўнгги кунлари фаол ўқувчиларни тақдирлаш маросими бўлди. Халқ таълими вазирлиги томонидан уч раҳбар ва етти нафар ўқувчига Фахрий ёрлиқ топширилди. Шу билан бирга Давлат фан ва техника қўмитаси ва «Шароф Рашидов» жамғармаси 10 нафар ўқувчиларга ўзларининг қимматбаҳо совғалари ва Фахрий ёрлиқларини топширди. Республика ўқувчилар техник ижодиёт маркази эса шу мактабда қатнашган барча ўқувчиларга гувоҳнома(сертификат)ларни топширди.

Шерзод АҲМАТОВ,
“Маърифат” мухбири

«Ma'rifat» маслаҳатхонаси 2-бет

Абадий тинчлик ва эзгуликка даъват 3-бет

Инсониятнинг умумий муаммоси 4-бет

ГЕОГРАФИЯ ИЛМИНИНГ САЛМОҒИ

Fikr

Жаҳон харитасида Ўзбекистоннинг жойлашган ўрни, унинг табиий-иқлим географик салоҳиятини ўрганишда, оламга танитишда географиянинг роли бекиёс. Одамлар ўзи туғилиб ўсган ерни эъзозлаш, унинг ўзига хос жиҳатларини билиш, севиш, ўрганиш орқали, қолаверса, бошқа жойлар билан солиштира билиш натижасида эътиқодларини бойитиб, миллий ғурурлари мустаҳкамланиб борадилар.

Президентимиз И.Каримов мамлакат мустақиллигининг биринчи кунлариданоқ, Ўзбекистоннинг жаҳон харитасидаги жойлашган ўрнига эътибор бердилар ва Ватанимизнинг табиий, иқтисодий ва сиёсий салоҳиятини юқори поғонага кўтариш мақсадида унинг ташқи дунё билан алоқасини тўғри йўлга қўйишни амалга ошира боришда бош-қош бўлмоқда. Натижада тарих саҳнасидан тушиб қолган “Буюк ипак йўли“ қайта тикланмоқда. Ўзбекистоннинг Яқин шарқ мамлакатлари билан алоқа қиладиган йўли ишга туширилди. Европа ва Осиё мамлакатлари билан алоқа қилишдаги арзон ва қулай йўлларни топиш фикри илгари сурилмоқда.

Ватанимизнинг табиий бойликларини ўрганиш, эъзозлаш, асраб авайлаш каби олийжаноб вазифалар ҳам география фани зиммасига юкланади. Демак, мамлакатимиз табиий шароити ва салоҳиятларини юқори поғонага кўтариш ҳам ўз навбатида географларнинг Ватан олдидаги вазифасидир.

Мамлакатимиз салоҳиятини янада юқори кўтаришда ҳамкасбларимиз олдида буюк вазифалар турибди. Бу вазифаларни секин-асталик билан оддийликдан мураккаблик сари ҳал қилишда илмий-педагогик потенциал етарли даражада мавжуд. Мустақиллик шарофати билан ўтган 10 йил давомида адабиётлар, маълумотлар тўпланди. Гарчи Марказий Осиё давлатлари ичида республикамизда география соҳасида илмий тадқиқот институти бўлмаса ҳам, қўшни давлатлардаги ҳамкасблар билан узвий алоқа мавжуд. Шунга қарамай географияда миллий кадрлар тайёрлаш масаласи ҳам етарли даражада деб бўлмайди. Хусусан, фан магистрлари, фан номзодларини тайёрлаш, уларнинг илмий ишларини замон талабига мос равишда ривожлантириш лозим. Бу ҳол фанимиз салоҳиятини юқори поғонага кўтаришга имкон бермай турибди.

Тўғри, аҳоли географияси бобида бирмунча илгари силжишлар бўлди. Ҳозирги кунда бу масала юзасидан илмий ишлар олиб бораётган илмий ходимлар, магистрлар, аспирант ва докторлар мавжуд, аммо аҳоли масалаларига оид маълумотларнинг йўқлиги (бу маълумотларни фақат аҳоли рўйхати беради), мавжудларининг эскирганлиги (1989 й) аҳоли масаласидаги илмий салоҳиятини кўтаришга озми-кўпми тўсқинлик қилмоқда.

Шу кунларда республикамиздаги барча ташкилотлар ўзининг 10 йиллик иш фаолиятини сарҳисоб қилаётган экан, қўлга киритилган ютуқлар юртимиз салоҳияти юқори кўтарилганидан дарак беради. Ўйлаймизки, янги асрда республикамизнинг иқтисодий, сиёсий ва маданий салоҳиятининг янада юқори поғонага кўтарилишига география фани ўз ҳиссасини қўшади.

Ҳожиакбар САЛИМ ўғли,
Тошкент молия институти профессори, география фанлари доктори

JUMLADA JAHON

• Лондонда бўлиб ўтган бутунжаҳон талабалар ҳаракатининг “SIFE“ — “Талабалар эркин тадбиркорликда“ халқаро олимпиадасида республика олий ўқув юртлари ўртасида ғолиб чиққан Тошкент давлат иқтисодиёт университети командаси муваффақиятли иштирок этиб, ҳакамлар ҳайъатининг юқори баҳосига сазовар бўлди.

• Республика Марказий банкида банк тизимининг жорий йил биринчи ярмидаги фаолияти якунлари, кичик ва ўрта бизнес ҳамда тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш борасида Президентимиз томонидан банклар олдига қўйилган устувор вазифалар муҳокамасига бағишланган кенгайтирилган мажлис бўлиб ўтди.

• Ҳиндистоннинг Орисса вилоятида бир ҳафтадан буён давом этаётган кучли жала натижасидаги сув тошқини 58 кишининг ҳаётига зомин бўлган ва мамлакат 13 миллион долларга яқин зарар кўрган.

• Босниядаги икки қишлоқ ёнидан уруш даврида дараксиз кетганларни қидириш бўйича фаолият кўрсатаётган комиссия оммавий кўмилганлар қабрини топишган ва ҳозирда жасадларнинг (улар 25-30 минг дея тахмин қилинмоқда) шахсини аниқлашга киришилган.

• Апрель ойида Американинг жосус самолёти ва Хитойнинг қирувчи учоғи ўртасидаги тўқнашув туфайли ўз учувчисидан айрилган расмий Пекин 1 млн. доллар миқдорида товон пули тўлаш кераклиги ҳақида АҚШ ҳукумати олдига талаб қўйган, Буш маъмурияти масалани кўриб чиқишга рози бўлган эса-да, мамлакат конгресси уни рад этди.

Наҳотки, улар ўзлари туғилиб ўсган мана шу тенги йўқ Ватанни атиги 18 ой давомида қўриқлашдан бош тортишмоқда! Наҳотки, улар Она-Ватанимиз—Олтин бешигимиз, унинг ҳар бир қаричи биз учун муқаддас эканлигини билишмаса?

Ўқитувчи ўқувчиларнинг энг яқин кишиси, уларни севадиган ва доим улар билан ҳамнафас, таъбир жоиз бўлса, сирдош дўсти бўла олиши керак.

КОНСТИТУЦИЯНИ НЕГА ЎРГАНАМИЗ?

(Давоми. Боши 1-бетда)

Бу суҳбатдан уларни ҳарбий хизматга чақирилувчилар ёшида эканлигини англадим ва ёқа ушладим. Наҳотки, улар ўзлари туғилиб ўсган мана шу тенги йўқ Ватанни атиги 18 ой давомида қўриқлашдан бош тортишмоқда! Наҳотки, улар Она-Ватанимиз—Олтин бешигимиз, унинг ҳар бир қаричи биз учун муқаддас эканлигини билишмаса? Улар беғубор болаликларини яйраб-яйраб ўтказганлар. Албатта, бунга Ватанимиздаги барқарор тинчлик, осойишталик сабабчи. Бунда йигитларнинг ватан ҳимоясига отланган қариндош уруғлари, акаларининг ҳам ҳиссаси бор. Энди улар ўз укалари, сингиллари, қолаверса, кўнгил қўйган қизларини ҳимоя қилишдан чўчимоқдалар. Нега буни улар ҳис қилишмаяпти? Мен бу билан ҳозирги чақирилувчиларнинг ҳаммаси ҳам шундай демоқчи эмасман. Уларнинг орасида гарчи саломатликлари туфайли ҳарбий хизматга нолойиқ деб топилган бўлсалар-да, “Мен хизматга бораман“ деб мудофаа ишлари бўлимидагиларни холи-жонига қўймаётганлари ҳам талайгина. Бу тоифа ўғлонлар “ватаним, халқим“ дея жонфидо қилган Тўмарис, Широқлардан ўрнак олган, Жалолиддин Мангуберди, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур каби буюк аждодларга муносиб бўлмоқчи бўлган фарзандлардир. Қани энди, юқоридаги каби йигитлар ҳам шундай бўлсалар... Қуролли кучларимиз янада қудратли ва мустаҳкам бўлар эди. Ахир, соҳибқирон Амир Темур бобомиз “Аскари қувватли мамлакат бой бўлур, бой мамлакатнинг аскари қувватли бўлур“ деб бежиз айтмаганларку.

Энди бир савол туғилади: Бу гувоҳ бўлганимизга ўхшаш салбий ҳолатларнинг олдини олиш учун нима қилиш керак? Агар ота-она, боғча ва мактабдаги мураббийлар фарзандларни Ватанга садоқат руҳида тарбиялашга янада кўпроқ эътиборни қаратсалар, албатта, яхши натижага эришилади. Бунда асосий қонунимиз, яъни мамлакатимиз конституцияси дастуриламал бўлмоғи керак. Унда жамиятдаги ҳар бир шахснинг комил инсон бўлишини таъминловчи олий фазилатлар ўз аксини топган. Ана шуларни олдиндан кўра олган давлатимиз раҳбари “Ўзбекистон Республикаси Конституциясини ўрганишни ташкил этиш тўғрисида“ги фармойишига имзо чекдилар. Барча соҳалардаги сингари таълим тизимида ҳам навбатдаги ўқув йилидан бошлаб Конституцияни ўрганишни фан сифатида ўқитиш режалаштирилган. Ҳозирги кунда бунга тайёргарлик ишлари олиб борилмоқда. Бу хайрли иш кўп ўтмай ўз самарасини бериши муқаррардир. Зеро, Конституция буюк келажагимизнинг ҳуқуқий кафолатидир.

Хуршид СУЛТОНОВ

Ma'rifat маслаҳатхонаси

Самарқанд вилояти Ургут тумани “Ўзбекистон“ жамоа хўжалигида яшовчи Аҳмад Аҳроровдан

Савол: Ургут туманидаги 18-СПТУни аъло баҳода тамомлаб 3-разряд дурадгор квалификациясини олиб, тумандаги 69-мактабда меҳнат ўқитувчиси бўлиб ишладим. Каттақўрғон педагогика билим юртига кириб ўқисам, бирор бир имтиёз борми?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси таълим тўғрисидаги қонунининг 5-моддасида “тегишли маълумоти, касб тайёргарлиги бор ва юксак ахлоқий фазилатларга эга бўлган шахс педагогик фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқига эга" дейилган. Тегишли маълумотингизни ошириш мақсадида педагогика билим юртига кириб ўқимоқчи экансиз, ҳужжат топшириш умумий асосларда кечади ва таълим муассасаси дастури бўйича тўлиқ билим олишингиз керак бўлади. Чунки, касб-ҳунар билим юртида олган билимингиз, ўқувчиларга билим беришда етарли ҳисобланмайди.

Андижон вилояти Шаҳрихон тумани Найнова жамоа хўжалигида яшовчи Умидахон Эргашевадан

Савол: Касаллик даврида юрган кишининг ўрнига бошқа одамни ишга қўйиш қонунда борми?

Жавоб: Бошқа доимий ишга ўтказишга (ходимнинг меҳнат вазифаларини ўзгартиришга) унга бошқа мутахассислик, малака, лавозимга оид ишни топширишга фақат ходимнинг розилиги билан йўл қўйилиши мумкин. Касаллик даврида эса унинг ўрнига бошқа киши ишга қўйилган бўлса, ходим касалликдан қайтиб келгач, ўз вазифасига қўйилиши керак. Ходим иш берувчи томонидан меҳнат шартлари ўзгартирилганлиги устидан судга шикоят қилишга ҳақли.

Оққўрғон тумани 1-бўлим п/б “Полизчи“да яшовчи София Ибраимовадан

Савол: Мен «Меҳнат фахрийси»ман. Ер солиғи тўлашим керакми?

Жавоб: Қуйидаги жисмоний шахслар ер солиғидан озод қилинадилар (102-модда):

1) Яйлов чорвачилигининг чўпонлари, йилқибоқарлари, механизаторлари, ветеринар врачлари ва техниклари, бошқа мутахассислари ва ишчилари;

2) “Ўзбекистон Қаҳрамони", Совет Иттифоқи Қаҳрамони, “Меҳнат Қаҳрамони" унвонларига сазовор бўлганлар, учала даражали “Шуҳрат" ордени билан тақдирланганлар, 1941-1945 йиллардаги уруш ногиронлари ва қатнашчилари;

3) Ҳарбий хизматни Афғонистон Республикасида ва вақтинча жанговар бўлган қўшинларнинг чекланган контингенти таркибида ўтаган ҳарбий хизматчилар ҳамда ўқув ва синов йиғинларига чақирилган ҳарбий хизматга мажбурлар;

4) ҳақиқий муддатли ҳарбий хизматга чақирилган ҳарбий хизматчиларнинг оилалари хизмат муддати давомида;

5) I-II гуруҳ ногиронлари;

6) ёлғиз нафақахўрлар;

7) боқувчисини йўқотган кўп болали оилалар;

8) концентрацион лагерларнинг собиқ ёш тутқунлари, Чернобил АЭС идаги фалокат оқибатларини тугатишда иштирок этган шахслар;

9) кўчириб келтирилган фуқаролар келиб жойлашган ер участкалари бўйича—ер участкалари берилган вақтдан эътиборан беш йилгача.

Ю.АҲМЕДОВ,
Ўзбекистон таълим ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Қўмитаси бош мутахассиси

Ҳозирги кунда академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежлари учун дарсликлар, ўқув қўлланмалари, кўргазмали қуроллар яратиш муҳим вазифа бўлиб турибди. Бундай масалани ҳал этиш учун, аввало, дарсликка қўйиладиган талаб ва мезонларни белгилаш, ўқитиладиган фаннинг мазмунини, ўқитиш услубларини, уларни замон талабларига ва жаҳон андозаларига мослигини аниқлаш ҳамда уларни педагогик апробациядан ўтказиш зарур бўлади. Бизнингча, бундай масалаларни ҳал этишда чет элларда эришилган ютуқлардан фойдаланиш, улар билан ҳамкорлик қилиш ва хорижий инвестициялардан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

ХОРИЖИЙ ЭКСПЕРТЛАР ДАРС ЎТИШДИ

Яқинда Осиё Тараққиёт Банки томонидан Тошкентда дарслик ва ўқув қўлланмаларини яратувчи муаллифлар учун семинар ташкил этилди. Унда турли фанлар бўйича дарслик ёзадиган 50 нафардан ортиқ муаллифлар қатнашдилар. Семинар машғулотлари, асосан, ривожланган мамлакатларнинг нуфузли ўқув юртларининг етакчи мутахассислари Маргарет Боуринг (тиллар), Пет Хидлстон (математика), Джек Холбурк (табиий фанлар), Майкл Лайтфут (ахборот технологияси), Девид Олдройд (гуманитар фанлар), Джеймс Севилл (иқтисод) каби хорижий экспертлар томонидан ўтказилди. Бу мулоқотларда семинар қатнашчилари бугунги кунда Англия, АҚШ, Канада, Эстония каби давлатларда қўлланилаётган дарсликлар билан яқиндан танишдилар. Дарсликларнинг дастурга мос келиши, мазмуни, баён усули ва шу каби масалалар ҳақида баҳс-мунозаралар олиб бордилар, дарслик яратиш мезонларини ишлаб чиқдилар.

Семинар давомида халқаро экспертлар турли ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларида ҳам бўлиб, масалани жойларда ўргандилар. Хусусан, ЎзМУ қошидаги Собир Раҳимов академик лицейида тайёрланаётган, рангли илюстрацияга эга, дизайн талабларига жавоб берувчи, электрон нашр қилишга ҳам имкон берувчи қўлланмалар, жадваллар улар томонидан юқори баҳоланди. Профессор А.Пўлатов ўз шогирдлари билан яратган, инглиз тилини ўрганиш, грамматик таҳлилини амалга ошириб, ўзбекчага синхрон таржима қилиш имконини берувчи махсус дастур уларда катта қизиқиш уйғотди.

Экспертлар Ўзбекистонда янги педагогик технологияни ишлаб чиқишга бунчалик катта эътибор берилаётганидан мамнун бўлишиб, дарслик ва қўлланмалар, ахборот технологияларини ишлаб чиқишда вужудга келадиган техник ва молиявий масалаларни ечишда Ўзбекистон лойиҳасини қўллаб-қувватлашларини билдирдилар.

Б.ЙЎЛДОШЕВ,
ЎзМУ қошидаги академик лицей директори

Шу йилнинг баҳор фаслида ўтказилган умумтаълим фанлари бўйича республика олимпиадасида Тошкент шаҳар Юнусобод туманидаги 51-мактабнинг 11-синф ўқувчиси Шерзод Зуфаров француз тили фанидан энг юқори (100) балл тўплаб, дилларни қувончга тўлдирган эди. Айни кунларда, яъни абитуриентлар тест синовларига тайёргарлик кўраётган бир пайтда Шерзод Зуфаров олимпиада Низомига кўра ўз йўналиши бўйича талабаликка қабул қилинди.

Суратда: талабалик бахтига муяссар бўлган Ш.Зуфаров устозлари Тошкент шаҳар ЎМОИ методисти Д.Азимова, 51-мактабнинг француз тили фани ўқитувчиси О.Ваҳобовалар билан қувончини баҳам кўраяпти.

Равиль АЛЬБЕКОВ олган сурат

ЯНГИ ЎҚУВ-ИНФОРМАЦИОН МАРКАЗ

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетида Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 10 йиллигига туҳфа сифатида Ўқув-информацион марказ ишга туширилди.

У замонавий техник воситалар билан жиҳозланган амфитеатр аудиторияларидан, компьютер залларидан иборат. Марказ фаолияти 60 ўринли компьютер синфи, 3 та юқори имкониятли серверлар, оптик толали алоқа линиясига асосланган бўлиб, Internet ва Radio Ethernet халқаро алоқа тармоқларига уланган. Бу ерда информатика, информацион технологиялар, материалларни электрон шаклларини тайёрлаш каби ўқув жараёнлари олиб бориладии.

Шу билан бирга марказда Web саҳифаларни яратиш ва такомиллаштириш, E-mail, алоқа, ҳужжат алмашиш, ўқув жараёнларини бошқариш тизимларига оид хизматлари ҳам амалга оширилади. Бундан ташқари Ўқув-информацион марказда турли йўналишдаги ўқув машғулотлар, курслар ташкил қилиш режалаштирилган.

МУХБИРИМИЗ

ДЕҲҚОН АКАНИНГ ХУЛОСАСИ

Oramizdagi odamlar

Ҳар бир ўғил-қизнинг кундалик ўқиши бетиним назорат остида бўлишлиги ҳаётий заруратдир.

Бўстонлиқ туманининг олис тоғли Боғистон қишлоғи она табиат яратган мўъжизавор гўшалардан. Тўрт томони қорли чўққилардан иборат. Ям-яшил боғу-роғларга бурканган қишлоқнинг қайси томонига кўз ташламанг ундаги поёнсиз мевазор боғлар, ям-яшил ўрмонлар, қадамда қайнаб турган шифобахш булоқларни кўриб баҳри-дилингиз очилиб кетади. Ана шу гўзал қишлоқда деҳқон Миролимовлар оиласини эъзозламайдиган бирор бир кишини тополмайсиз. Чорвоқ сув омборининг қирғоғига жойлашган бу оиланинг хонадонидан қуёш нури аримайди. Унинг беғубор тиниқ ҳаёти сув омборининг аксида эркаланиб чайқалади.

Хонадон соҳиби Деҳқон ака ва Тозагул опаларнинг биргаликда ҳаёт қурганликларини ва пешона тери билан бахтиёр, фаровон ҳаёт кўраётганликларини кўрган киши ҳавас қилади. Бу оддий кишилар қишлоқларида бундан роса 1200 йил илгари яшаб ўтган Шайх Вали Умар Боғистоний боболарини номларини ҳурмат билан эслайдилар. Шайх Боғистоний ўз даврида илмли, маърифатли, доно кишилардан бўлган эканлар. У киши бутун умр бўйи ҳалол яшаб, халққа сидқидилдан маърифат улашган.

Кунлардан бирида эру-хотин суҳбатлашиб, биз-ку илмли, ҳунарманд бўлишга имконият тополмадик. Энди фарзандларимизни билимли, яхши одобли, ҳар бир ишга қўли етадиган кишилар қилиб тарбиялайлик, дейишибди. Эру-хотиннинг юрагидан чиққан бу қайноқ орзулар уларнинг келажак орзуларига машъалдек нур сочди.

Оддий қишлоқ хонадони Миролимовлар оиласида туғилиб ўсган 9 фарзанднинг ҳаммаси ёшлик чоғларидан бошлаб илму-ҳунарга, маърифат ва одобга мурғак қалбларини очдилар. Ота-она ҳар бир болани кўз қорачиғидек авайладилар. Уларнинг ўқишга бўлган одоб ва меҳнатга бўлган ҳавасларини тинимсиз уйғотиб бордилар. Ҳар бир боланинг кундалик ўқиши, ҳаёт йўли бетиним назорат остида бўлди. Натижада оиладаги 9 ўғил ва қизнинг ҳаммаси ўрта маълумотли етук кишилар бўлиб балоғатга етгач улар пойтахтдаги турли илмгоҳларга келиб таълим олишди.

Оиланинг катта ўғли Жўравой Миролимов Тошкент Давлат юридик институтини қизил диплом билан тамомлагач, туман, шаҳар прокурори, вилоят прокурорининг ўринбосари лавозимида ибратли хизмат қилди. Мана у бир неча йиллардирки, туман ҳокими бўлиб эл-юрт эъзозидадир. Жўравой Миролимовни халқимиз ҳалол, пок, бенуқсон меҳнатини ҳисобга олиб Олий Мажлис депутатлигига сайлади. Шуни айтиш керакки, оиланинг қолган 8 фарзанди ҳам акалари Жўравой сингари қайси соҳада ишламасинлар ўзларига топширилган хизмат вазифаларини астойдил адо этмоқдалар. Энг муҳими, оиланинг ҳар бир фарзанди соғлом, тетик, одоблилиги билан кишини ўзига тортади. Деҳқон Миролимов оиласининг фарзандлари, 80дан ортиқ невара, чевералари ҳам оила шоншуҳратини тобора кўтармоқдалар.

Яна бир гап. Дам олиш кунлари бу ажойиб оилага ташриф буюрган ҳар бир киши “қойил” деб юборганини сезмай қолади. Деҳқон Миролимов фарзандлари қайси жойда, қайси соҳада ишлашларидан қатъий назар кексайиб қолган ота-оналарининг ҳол-аҳволидан мунтазам равишда хабар олишга одатланганлар.

Бахтиёр кексалик гаштини сураётган Деҳқон ота Миролимов юрак сўзларини шундай ифодалайди:

—Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг таълим беришларича, — дейди Деҳқон ота, — “Бешикдан то қабргача илм изла”. Бу сўзнинг нақадар буюклигига аминман. Фарзандларимизга ўз вақтида яхши таълим, тарбия, меҳнат кўникмаларини берганимизнинг нашъасида қувончга муяссар бўлдим...

Менимча ҳам, дунёда бундан катта бахт бўлмаса керак.

Рўзимат ДАМИНОВ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ўқитувчи

Mulohaza

ЎҚУВЧИ ҚАЛБИ БИЛАН НАФАС ОЛАЙЛИК

Мустақилликнинг дастлабки кунлариданоқ маънавий жиҳатдан баркамол инсонни тарбиялаш, таълим ва маорифни юксалтириш, миллий уйғониш ғоясини рўёбга чиқарадиган янги авлодни вояга етказиш давлатимизнинг энг муҳим вазифаларидан бирига айланди.

Маълумки, шахснинг маънавий бойлиги унинг кенг дунёқараши, теран фикрлаш лаёқати, воқеа-ҳодисаларга ўз вақтида тўғри муносабат билдира олиши билан баҳоланади. “Барча иллатларнинг келиб чиқиши илмсизликдандир“, деган эди буюк юнон файласуфи Суқрот. Бас, шундай экан, ёшларимизнинг юксак илм ва тафаккур соҳиби бўлиши учун барчамиз жавобгармиз. Бу жавобгарлик юки эса кўпроқ ўқитувчилар, тарбиячилар зиммасидадир. Шу боис, жамият олдида замонавий ўқитувчи ва тарбиячи қандай бўлиши керак? Уларга қўйиладиган талаблар нималардан иборат, деган муаммо туради.

Халқимизда шундай ҳикмат бор: “Тарбиячининг ўзи тарбияланган бўлиши керак“. Дарҳақиқат, ўқитувчи ва тарбиячининг обрў-эътиборини таъминлайдиган восита унинг тарбияланганлик даражасидир. Биринчидан, ўқитувчи маънавий жиҳатдан соғлом ва кенг фикрлай оладиган бўлиши, аввало, ўз миллий қадриятлари, урф-одатлари ва миллатнинг буюк сиймолари ҳаёти ва ижодини теран билиши керак. Айниқса, ўзи дарс берадиган фан соҳасида изланишлар олиб борган миллий даҳоларнинг, масалан — табиий фанлар соҳасида буюк кашфиётлар қилган олимлар Беруний, Ибн Сино, Ал-Хоразмий, Ал-Фарғоний, Умар Хайём, Қозизода Румий, Мирзо Улуғбек, Ал-Коший, Али Қушчи ва бошқаларнинг ҳаёти ва ижодини яхши билиши, шу билан бирга воқеа-ҳодисага тўғри баҳо бера оладиган мантиқий тафаккурга эга бўлиши лозим.

Ўқитувчи ўз фанини мукаммал билса, уни ўқувчиларга содда тилда етказа олади. Бу айниқса ҳозирги иқтисодий ўтиш даврида катта масъулият талаб қилади. Ўқитувчи ўқувчиларнинг фаолиятида бозор иқтисодиёти таъсири қандай, бу шароитда ишни қандай ташкил этиши зарурлигини билиши, сўз билан иш бирлигини таъминлаши лозим. Ўз фанидан дарс бериш жараёнида ноанъанавий дарс турларидан фойдаланиши мақсадга мувофиқдир. Мавзулар мазмунини тушунтиришда миллий урф-одатларимиз, қадриятларимиз ва буюк олимларимиз томонидан яратилган кашфиётлар ҳақида гапириб берса, ўқувчиларда фанга бўлган қизиқиш янада ортади. Масалан, физика фанидан дарс бериш чоғида ўзбек халқ мақол ва маталлардан фойдаланиш мумкин. Жумладан, куч, қувват, иш, энергия мавзуларини тушунтираётганда “Аравани от эмас, арпа тортади“, “Бирлашган куч енгилмас“, “Гап бошқа иш бошқа“, “Айрилмагин элингдан, қувват кетар белингдан“, “Ип ингичка еридан узилади“ ва бошқа мақолларнинг мазкур фанга оид маъноларини ўқувчиларга тушунтириб бериш мумкин.

Шунингдек, гидростатика, қаттиқ жисмлар, ҳажм, туташ идишлар, механик ҳодисалар, электр ҳодисалари каби мавзуларни ўтиш чоғида буюк мутафаккир Абу Райҳон Берунийнинг бу соҳаларда X-XI асрларда амалга оширган ишлари тўғрисида гапириб бериш мақсадга мувофиқ. Беруний гидростатик тортиш усули билан олтин, кумуш, симоб, қўрғошин, мис, темир, қалай ва бошқа бир нечта металларнинг ва қотишмаларнинг солиштирма оғирлигини ҳисоблаб чиққан, уларнинг жадвалини яратган.

Жисмларнинг ҳажмини аниқлаш учун Беруний махсус асбоб ясаган ва бу асбоб ёрдамида 9 та металл, 18 та суюқлик, 15 дан ортиқ минералларни ўлчаган, улар ҳақида “Минерология“ номли китобини ёзган. Аллома “Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар“ номли китобида булоқларнинг қайнаши, сувларнинг юқорига кўтарилиши, сунъий фавворалар ҳақида фикр юритиб, туташ идишлар тўғрисида маълумот беради.

Беруний механика соҳасида ҳам катта ишларни амалга оширган. У ричагли тарози, оддий ва мураккаб механизмлар тўғрисида кенг маълумотлар беради. Булардан ташқари механик энергиянинг электр энергияга, электр энергиясининг эса механик энергияга айланиши ҳақида X асрдаёқ ўз фикр-мулоҳазаларини айтган.

Дарс ўтиш чоғида халқ эртаклари, топишмоқлар, қолаверса, айрим ҳадислардан ҳам фойдаланиш мумкин. Масалан, тарбиявий дарсларни ўтишда қуйидаги ҳадислардан фойдаланса бўлади: “бир-бирингиз билан саломлашиб юринглар, шунда ўрталарингизда меҳр-муҳаббат уйғонади“, “Мўминларнинг бир-бирларида олтита ҳақлари бор: салом бериш, чақирса бориш, маслаҳат сўраса бериш, аксирса жавоб айтиш, касал бўлса, бориб кўриш, ўлганда дафнда қатнашиш“.

Физика фанидан иссиқлик ҳодисалари электромагнит тўлиқинлар, ёпишқоқлик каби мавзуларни тушунтиришда қуйидаги ҳадислардан фойдаланиш мумкин: “Одамнинг қалби қайнаб турган қозондан ҳам ўзгарувчанроқдир“, “Эшигию деразаси йўқ тошнинг ичида туриб бирор иш қилсаларингиз ҳам одамларга маълум ва ошкор бўлаверади“, “Қўлларида овқатдан қолган ёғ қолдиқлари билан ётиб ухлаган одамга бирор касаллик ёпишса, ўзидан кўрсин“.

Юқорида келтирилган манбалардан қай даражада тўғри фойдалана олиш ўқитувчининг тафаккурига, маҳоратига боғлиқ. Шунинг учун ҳар бир ўқитувчидан кенг фикр-мушоҳадали бўлиш талаб этилади.

Ўқитувчи замон билан ҳамнафас бўлиши зарур. Яъни давлатимиз олиб бораётган сиёсатни тўғри англаши, республикамизда, қолаверса, дунёда бўлаётган янгиликлардан изчил хабардор бўлиб бориши, айниқса, ўз фани соҳасидаги янгиликларни билиши шарт. Бунинг учун оммавий ахборот воситаларининг янгиликлари билан мунтазам танишиб бориши керак. Таълим-тарбия, фан ютуқлари янгиликларига оид газета ва журналларни доимо мутолаа қилиш даркор.

Қолаверса, таълим-тарбия ва фан соҳасидаги янгиликлар билан яқиндан танишиш, уларни ўрганиш ва ўзлаштириб олиш мақсадида вақти-вақти билан малака ошириш курсларида, соҳа бўйича бўладиган туман, вилоят, республика миқёсидаги конференциялар, анжуманларда иштирок этиб туриши мақсадга мувофиқ.

Президентимиз И.Каримов “Баркамол авлод—Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори“ мавзусидаги Олий Мажлиснинг IX сессиясида сўзлаган нутқида: “Тарбиячиларнинг ўзига замонавий билим бериш, уларнинг маълумотларини, малакасини ошириш каби пайсалга солиб бўлмайдиган долзарб масалага дуч келмоқдамиз. Менинг фикримча, таълим-тарбия тизимини ўзгартиришдаги асосий муаммо ҳам мана шу ерда“ деб алоҳида уқтириб ўтдилар. Дарҳақиқат, умумтаълим мактабларида фаолият кўрсатиб келаётган кўпгина ўқитувчилар дарсда ўтилаётган мавзуларни ҳаётга, амалиётга боғлай олмайдилар, ўқувчиларда замон талабига мос равишда билим ва малакаларни ҳосил қила олмайдилар. Буларнинг барчаси ўқитувчи ўз устида яхши ишламаётганлигидан далолат беради.

Хорижий давлатлар тажрибасида ўқитувчиларга қўйиладиган талаблар жуда қатъий экан. Масалан, Японияда ўқитувчи касбига иқтидорсиз ва йўналиши тўғри келмайдиган тасодифий кишиларнинг кириб қолиши амалда мумкин эмас. Ўқитувчилар ўзларига ишониб топширилган 35-40 ўқувчининг билими ва тарбияси учун жавобгар ҳисобланадилар. Шу боисдан, улар дарсдан бўш вақтларини ўқувчилар, уларнинг ота-оналари билан суҳбатларга, хонадонларга ташриф буюришларига бағишлайдилар.

Францияда эса ўқитувчилар ўз назарий-услубий малакаларини оширишга катта аҳамият берадилар. Малака ошириш курсларидан ўтиш учун аниқ муддат белгилаб қўйилмаган. Вақти-вақти билан ўқитувчилар ўз ихтиёрлари билан махсус тест марказларида имтиҳон топшириб турадилар. Шу имтиҳонлар даврида ўқитувчи фаолиятида айрим камчиликлар сезилиб, малака оширишга эҳтиёж аниқланса, ўз маблағлари ҳисобига малака оширадилар. У ерда мактаб ўқитувчиларига қўйиладиган талаб жуда юқори. Айниқса, бошланғич мактабларда ўқитувчи ўз касбининг устаси, ажойиб нотиқ, санъаткор, мусиқачи, спортчи, ташкилотчи, намунали хулқ эгаси бўлмоғи лозим.

Ўқитувчи ўқувчиларнинг энг яқин кишиси, уларни севадиган ва доим улар билан ҳамнафас, таъбир жоиз бўлса, сирдош дўсти бўла олиши керак. Бунинг учун эса ўқитувчида ўқувчининг қалбига йўл топа олиш қобилияти бўлиши шарт. Ана шу қобилиятнинг нечоғли ривожланганлигига қараб ўқувчилар ўқитувчи ортидан эргашадилар. Шунингдек, ўқитувчи ташқи кўриниши билан ҳам, ички дунёси билан ҳам ўқувчига ёқсагина ўқувчи унинг ҳурматини жойига қўяди.

Ўқитувчининг ички қиёфаси унинг иймон-эътиқоди ва виждонининг софлиги билан гўзалдир. У айнан шу гўзаллик туфайли ўқувчини сева олади ва уни ўз фарзандидек тарбиялайди, ўқувчининг қалби билан нафас олади.

Камол ЙЎЛДОШЕВ,
Ўзбекистон педагогика фанлари илмий тадқиқот институти докторанти

БЎЛАЙ ДЕСАНГ АЛПОМИШ...

Оромгоҳларда болаларни зериктирмаслик, уларни мумкин қадар мазмунли дам олдиришнинг асосий йўли улар билан ранг-баранг мавзуларда мушоира, танлов, баҳс ва суҳбатлар уюштиришдир.

Бу борада Шаҳрисабз туманида жойлашган Қашқадарё вилояти таълим ва фан ходимлари касаба уюшмалари қўмитасига қарашли Йўлдош Охунбобоев номидаги болалар оромгоҳида олиб борилаётган тадбирлар мақтовга лойиқдир. Биз оромгоҳга ташриф буюрган кун оромгоҳ жамоалари ўртасида “Бўлай десанг Алпомиш, биз билан тортиш!” деб номланган кўрик-танловнинг устидан чиқдик. Танловда мавжуд 8 та жамоанинг барчасидан вакиллар қатнашди. Ушбу кўрик-танловда “Зафар” командаси 1-ўринга, “Ҳумо” командаси 2-ўринга муносиб деб топилди. Ғолиблар Фахрий ёрлиқлар ва китоблар билан тақдирландилар.

— Мана шу 2-навбатда ҳам ҳозирга қадар жамоаларимиз орасида “Она умр чироғи”, “Эпли қиз — сепли қиз”, “Оқ кабутар баланд уч!”, “Юртимиз қушлари”, “Ўзбекистон — Ватаним маним” каби кўрик-танловларни ўтказдик, — дейди бош тарбиячи Аликул Жовлиев, — Булардан ташқари болалар орасида “Гиёҳвандликка қарши кураш”, ”Диний ақидапарастлик хавфли иллат”, “Абдулла Орипов ижоди” каби мавзуларда давра суҳбатлари уюштирдик.

Абдували ОБИДДИН,
“Маърифат”нинг махсус мухбири

YANGI ALIFBONI O'RGANAMIZ

10-дарс
M ВА N ҲАРФЛАРИ

Маълумки, нутқдаги барча товушлар талаффуз этаётган сўз ва гапларимизнинг оҳангдорлигини, нутқимиз равонлигини таъминлашга хизмат қилади. Аммо ундош товушларнинг ҳаммаси ҳам шу маънода нутққа безак беришда бир-биридан анча фарқланади. Хусусан, ундошларнинг талаффузда жарангсизлашиши нутқ оҳангига путур етказади. Жарангли ундошларнинг кўплиги эса тилимизнинг оҳангдошлигини оширади. Шу жиҳатдан шовқиндан кўра овоз миқдори кўпроқ бўлган товушларни ифодаловчи ҳарфларнинг ёзилиши ва имлосини пухта ўзлаштириш ҳам муҳим аҳамият касб этади. ***M, N, L, R, Ng*** *ҳарфлари ана шундай товушларни ифодаловчи ҳарфлардир.*

Бугунги дарсимизда ***M*** *ва* ***N*** *ҳарфларининг ёзилиши ва имлосига хос хусусиятлар билан танишамиз.*

M *ҳарфи лаб-лаб, жарангли, бурун ундошини ифодалашга хизмат қилади. Юқорида тилга олинган овоздор ундошлар каби бу товушнинг айтилишида ҳаво оқими қисман оғиз бўшлиғи, қисман бурун бўшлиғидан ва кўпроқ тилнинг икки ёнидан ўтади. Шунинг учун унинг ҳосил бўлишида овоз миқдори ортади ва бу ҳол товушнинг жарангли бўлишига олиб келади.*

Ушбу ҳарфнинг шаклий кўриниши сизга таниш бўлгани учун ҳам уни ёзишда қийинчилик сезмайсиз.

Катта ***M*** *ҳарфининг босма ва ёзма шакллари кирилл ёзувидаги мавжуд алифбомизда қандай бўлса шундай ёзилади. Масалан, Марс -* ***Mars****, Мансур -* ***Mansur,*** *Марв-****Marv,*** *БМТ-****BMT*** *каби.*

Аммо кичик m бу жиҳатдан кирилл ёзувидаги муқобилига ўхшамайди. Айтиш керакки, кичик ***m*** *ни ёзиш сиз учун янги ҳодиса эмас, чунки у кирилл ёзувидаги алифбомиздаги кичик т нинг ёзма шакли билан бир хилда ёзилади. Демак, кичик* ***m*** *ҳарфининг ёзилиши бўйича уқувингиз бор, аммо уни янги алифбода ўқиш ва ёзишни кўпроқ машқ қилишингиз шу маънода зарурки, токи уни кирилл алифбосидаги кичик т ҳарфи билан алмаштирмасликка одатланинг. Қаранг: мис -* ***mis,*** *мато -* ***mato,*** *томон -* ***tomon,*** *тугма -* ***tugma,*** *тамом -* ***tamom,*** *буюм -* ***buyum*** *каби.*

Сўз бошида ***m*** *ундоши s, i унлиларидан олдин келган сўзларни ўқишда m ундошини юмшоқ талаффуз қилишимиз тўғри бўлади. Шуни унутмангки,* ***m*** *ҳарфи бошқа тиллардан ўзлашган кўпгина сўзларнинг ўртасида қўшалоқ қўлланади. Эслаб қолинг: ҳамма -* ***hamma,*** *омма -* ***omma,*** *мукаммал -* ***mukammal,*** *гамма -* ***gamma,*** *диаграмма -* ***diagramma*** *ва ҳоказо.*

N(n) *ҳарфи тил олди, жарангли, портловчи, бурун ундош товушини ифодалашга хизмат қилади. Катта* ***N*** *ундош ҳарфининг ёзилиши бирмунча қийин, аммо ёзиш усули кирилл ёзувидаги и ҳарфининг ёзилишига яқинроқ. Бунда ручканинг ҳаракати сатр устида кириллча и каби пастга эмас, балки юқорига сўнг чорак фоиз оғма тарзда пастга ва яна тўғри (биринчи чизиққа параллел тарзда) юқорига кўтарилиб ёзилади. Қаранг:* ***Nil*****,** ***Nodir, Namoz.***

Кичик ***n*** *ҳарфининг шакли нисбатан таниш: бу ҳарф кирилл ёзувидаги п ҳарфини эслатади. Шунга кўра, босма ва ёзма шакллари деярли бир-биридан фарқ қилмайдиган бу ҳарфни осонликча ёза оласиз. Фақат янги алифбода ўқишда* ***n*** *ҳарфини кириллчадаги шаклий муқобили билан чалкаштирмасликка ҳаракат қилинг. Солиштиринг: нина -* ***nina,*** *пана -* ***pana,*** *капоп -* ***kapop,*** *поён -* ***poyon*** *каби.*

n *ундоши* ***b****,* ***m*** *ҳарфлари олдида келганда* ***m*** *тарзида айтилади, аммо ёзилишида аслига мувофиқ* ***n*** *ёзилиши керак. Қаранг: минбар > мимбар -* ***minbar,*** *танбур > тамбур -* ***tanbur,*** *ёнма-ён > ёмма-ён -* ***yonma-yon*** *каби.*

Жонли нутқда ***n*** *ундоши ўзидан олдинги ундош товуш таъсирида адабий талаффуз меъёрига зид тарзда ўша товуш каби қўшалоқ айтилиши мумкин. Бундай ҳолатларда ҳам* ***n*** *ундошини аслига кўра ёзиш тақозо этилади. Қаранг: гапни > гаппи -* ***gapni,*** *кўзни > кўззи -* ***ko'zni,*** *сўмни > сўмми -* ***so'mni*** *каби.*

n *ҳарфининг имлоси билан боғлиқ қуйидаги ҳолатларга эътибор беришни унутманг:*

1. ***men, sen*** *олмошларига* ***n*** *ундоши билан бошланувчи - ni, - ning, - niki каби қўшимчалар қўшилганда иккита* ***n*** *ҳарфи эмас, балки битта n ёзилади ва айтилади:* ***meni, sening, meniki, seni*** *каби. Қолган барча ҳолатларда ўзакдаги* ***n*** *ҳарфи ҳам, қўшимчадаги* ***n*** *ҳам сақланади, яъни қўшалоқ айтилади ва ёзилади: нонни -* ***nonni,*** *Омонники -* ***Omonniki,*** *Когоннинг -* ***Kogonning*** *каби.*

2. u, bu, shu, o'sha олмошларига - da, - ga, - dan, - day, - dagi, - gacha, - cha қўшимчалари қўшилганда битта ***n*** *ундоши қўшиб айтилади ва бу ёзувда ҳам акс этиши лозим: u + da -* ***unda,*** *bu + dan -* ***bundan,*** *bu + dagi -* ***bundagi*** *каби.*

1-топшириқ. ***M*** *ҳарфини кирилл ёзувидаги кичик т билан қиёслаган тарзда таркибида бу икки товуш бўлган сўзларни топиб, янги алифбода ёзинг. Намуна: мотор -* ***motor,*** *том -* ***tom.***

2-топшириқ. Талаффузда ***n*** *товуши ўзгарадиган сўзларни топиб имло амалларига мувофиқ ёзинг. Намуна:* ***nomimmi - nomimni****.*

Абдурозиқ РАФИЕВ,
ЎзМУ кафедра мудири,
филология фанлари номзоди, доцент

2001 yil — Onalar va bolalar yili

ОНАЛИК ВА БОЛАЛИК
ЁХУД УЛАРНИ ҲУҚУҚИЙ ҲИМОЯЛАШ АСОСЛАРИ ХУСУСИДА

Республикамизда соғлом авлодни баркамол қилиб вояга етказишга қаратилган қонун ва қонуний актларнинг қабул қилиниши фарзандларимизга давлатимиз ғамхўрлигининг кафолатидир. Дарҳақиқат, мустақилликка эришганимиздан буён Президентимиз ташаббуси билан бир неча қонуний ҳужжатлар қабул қилинмоқда. Уларда ёшларнинг ижтимоий-иқтисодий аҳволини яхшилаш, юртимизнинг маданий меросини ўрганишда уларга кенг имконият яратиш, уларда миллий онг, миллий ғурурни шакллантириш, жамиятимизда соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, қонунбузарликнинг олдини олиш, фарзандларимизни ҳарбий хизматга тайёрлаш, уларни ҳар томонлама билимли қилиб тарбиялаш, дунёқарашларини бойитиш каби долзарб масалалар аниқ қилиб белгилаб қўйилган.

Бугунги кунда ёшларни ҳар томонлама баркамол қилиб тарбиялаш ота-онанинг, устозларнинг асосий вазифаси ҳисобланади. Шу боис, республикамизда оналик ва болаликни муҳофаза қилиш доимо давлат эътиборида. Меҳнат Кодексининг 14-боб 1-бандида аёлларга ва оилавий вазифаларни бажариш билан машғул шахсларга бериладиган қўшимча кафолатлар ўз ифодасини топган. Унда: ҳомиладор аёлларни ва боласи бор аёлларни ишга қабул қилишда, ҳомиладор аёлларни енгилроқ ёки ноқулай ишлаб чиқариш омилларининг таъсиридан холи бўлган ишга ўтказиш; ҳомиладор аёлларга ва бола туққан аёлларга йиллик таътилларни бериш навбатини белгилашдаги имтиёзлар; ҳомиладорлик ва туғиш таътиллари каби кафолатлар қонунлаштирилган.

Фарзанд туғилиши билан унинг ҳуқуқлари вужудга келади. Булар: унинг онаси кимлигини билиш, фамилия, исм, ота исмига эга бўлиш, соғлиқни ҳимоялаш, Ўзбекистон Республикаси фуқаролари сафидан ўрин олиш ва ҳоказолар. Она ҳам бола билан бирга давлат томонидан ҳимояланади. Туғишдан кейинги таътилга эга бўлиш, 2 ёшга тўлгунга қадар болани парваришлаш учун таътил олиш, шу даврда қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда нафақа олиш, бола 3 ёшга тўлгунга қадар ўз хоҳишига кўра иш ҳақи сақланмайдиган қўшимча таътил олиш ва ҳоказолар. Боласи 3 ёшга тўлгунга қадар она ишлашни хоҳласа, 1999 йил 14 апрель ойидаги Ўзбекистон Республикасининг "Хотин-қизларга қўшимча имтиёзлар тўғрисида"ги қонунига биноан, унга ҳафталик иш вақти 35 соатдан ошмайдиган қисқартирилган муддатда меҳнат қилиш ҳуқуқи берилади.

Бундай ҳуқуқий ҳимояланиш Оила, Жамият, Фуқаролик, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексларда ўз ифодасини топган.

Фуқаролик ҳуқуқи аёллар учун эркаклар билан тенг ҳуқуқлилик асосида, тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш, битимлар тузиш, муаллифлик, мерос ҳуқуқига эга бўлиш каби ҳуқуқларни амалга ошириш гарови ҳисобланади.

1996 йил 29 августда қабул қилинган "Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг 18-моддасида оила соғлиғини сақлаш, 19-моддасида вояга етмаганларнинг соғлиғини сақлаш ҳуқуқлари кўрсатилган.

Ҳар бир фуқаро давлат соғлиқни сақлаш муассасаларида оилага тааллуқли масалалар, никоҳ ва оила муносабатларининг тиббий-руҳий жиҳатлари юзасидан бепул маслаҳатлар олиш, шунингдек, тиббий-ирсий ҳамда бошқа муаммолар юзага келганда текширувдан ўтиш ҳуқуқига эга. Жамиятимизда ҳар бир оиланинг ўзига оилавий шифокор танлаш ҳуқуқи мавжуд.

Вояга етмаганлар мунтазам равишда диспансер назоратида бўлиш ҳамда болалар ва ўсмирлар даволаш-профилактика муассасаларида даволаниш, соғлиғига мос шароитларда меҳнат қилиш, касбга яроқлилигини аниқлаш чоғида бюджет маблағлари ҳисобидан бепул тиббий маслаҳатлар, зарур ахборотлар олиш ҳуқуқларига эга. "Таълим тўғрисида"ги қонуннинг 22-моддасида етим болаларни ва ота-оналарнинг ёки бошқа қонуний вакилларининг васийлигисиз қолган болаларни ўқитиш, боқиш давлат таъминоти асосида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади, дейилган.

Қонунда жисмоний ёки руҳий ривожланишида нуқсони бор болалар ва ўсмирларни ўқитиш асослари, ижтимоий ёрдамга ва тикланишга муҳтож шахслар учун билим олиш йўллари ҳам кўрсатилган.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 13-моддасига биноан, маъмурий жавобгарликка 16 ёшга тўлган шахслар тортилади. 16 дан 18 ёшгача бўлган шахсларга нисбатан вояга етмаганлар иши билан шуғулланувчи комиссиялар тўғрисидаги Низомда назарда тутилган чоралар қўлланилади.

Маъмурий қамоққа олиш чораси ҳомиладор аёлларга, 3 ёшгача боласи бор аёлларга, 14 ёшгача бўлган боласини якка ўзи тарбиялаётган шахсларга, 18 ёшга тўлмаган шахсларга қўлланилиши мумкин эмас. Ҳомиладор аёл, вояга етмаган шахс томонидан содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарлик жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатларга киради. Вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарликка тортиш эса жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатларига киради. Қонунда ота-оналар болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларини бажармаса, уларни жавобгарликка тортиш асослари кўрсатилган.

Президентимиз Ислом Каримов "Соғлом авлод учун" орденини топшириш маросимида сўзлаган нутқида: "Соғлом авлодни тарбиялаш буюк давлат пойдеворини, фаровон ҳаёт асосини қуриш демакдир", деб айтганлар. Дарҳақиқат, ҳар томонлама соғлом авлодни камол топтириш учун тинимсиз меҳнат қилиш, изланиш керак.

О.КАРИМОВА,
Низомий номли ТДПУ қошидаги ЮНЕСКОнинг "Қадриятлар ва фуқаролик таълими" кафедраси мудири

Bolalar bog'chalarida

ҲОМИЙЛАРДАН БЕҲАД ХУРСАНДМИЗ

Пойтахтнинг Юнусобод туманидаги 31-"Бойчечак" болалар боғчаси мослаштирилган бинога жойлашган. Масканга киришимиз билан турфа гулларнинг муаттар иси димоғимизга урилди. Олхўри, шафтоли, олма, нок, анжир каби мевали дарахтлар ўз ҳосилини кўз-кўз қилиб турарди.

Шунингдек, гуруҳларга қарашли майдончаларда помидор, булғари, бақлажон каби сабзавот маҳсулотлари ва кўкатлар етиштирилаётганининг гувоҳи бўлдик.

Ёзнинг жазирама кунларида болалар сузиш ҳавзасида мазза қилиб чўмилишаётир.

Кичкинтойлар гулшанида 2 та илк ёшли, 4 та боғча гуруҳи мавжуд бўлиб, уларда 140 нафар жажжи ўғил-қиз таълим-тарбия олаётир (миллий боғчада русийзабон болалар ҳам тарбияланмоқда).

Таълим-тарбияга оид машғулотлар тайёрлов гуруҳида иқтисодга, катта гуруҳда нутқ ўстириш, ўрта гуруҳда эстетика, кичик гуруҳда маънавият-маърифат, илк ёшлилар гуруҳида эса одобнома бўйича ўтказмоқда.

Тасвирий фаолият, математика, она тили, жисмоний тарбиядан иборат ноанъанавий машғулотлар ўйин тарзида олиб борилаётир. З.Мирзаева катта ва тайёрлов гуруҳи болалари билан рус тили машғулотларини қизиқарли ўтказмоқда.

Боғчада саводга ўргатиш, каратэ, ўйин, инглиз тили каби тўгараклар мунтазам фаолият кўрсатмоқда. Уч йилдирки, Муроджон Саъдиев раҳбарлигида 12 нафар кичкинтой каратэнинг ўзига хос нозик сирларини ўрганмоқдалар. Болажонлар пианино, аккордеон, дутор сингари мусиқа асбобларини чалиб, қўшиқ куйламоқдалар. Мусиқа раҳбари Дурдона Мирҳакимова бошчилигидаги сасли (шумовой) кичик оркестр аъзолари 239- мактаб ва "Обод" маҳалласида ўтказиладиган тадбирларда ўз маҳоратларини намойиш этмоқдалар.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида таъкидланганидек, таълим узлуксизлигини таъминлаш мақсадида 239-мактаб билан мустаҳкам алоқа ўрнатган. Мактаб ўқитувчиларидан Муқаддас Исроилова боғча болаларини мактаб таълимига ҳозирлаётган бўлса, Наргиза Қўчқорова инглиз тилидан илк сабоқ бераётир. "Оналар ва болалар йили"да "Ёш оналар университети" ташкил қилинди. Кўпни кўрган нуроний онахонлардан Мафират Ғуломова ёш оналарга бола тарбияси, одоб-ахлоқ ҳақида ўз ҳаётий тажрибаларидан ўртоқлашади.

— Кичкинтойларимиз, — деди боғча мудираси Мавлуда Саъдиева, — "Обод" маҳалла қўмитаси (раиси Махмуджон Ҳайдаров)дан беҳад хурсандлар. Уч йилдирки, фарзандларимизнинг кунгилли дам олишларини таъминлаш мақсадида автобусда Тошкент ҳайвонот боғига экскурсия ташкил қиладилар. Болалар саёҳатдан қайтгач, қаҳвахонага ширинчойга таклиф қилинади. Шунингдек, маҳалла бир-неча йилдан буён кам таъминланган 2 оиланинг фарзандларига боғча пулини тўлаб келаётир. Асосий ҳомийларимиз ота-оналар бўёқ, цемент, оҳак, алебастер олиб беришди. Бошқа корхона томонидан таъмирлаш ишлари амалга оширилди. Боғчамиз янги мавсумга деярли тайёр, десак муболаға бўлмайди.

Дилбар ХЎЖАЕВА.
Суратларда: боғча ҳаётидан лавҳалар.

ОРОМГОҲЛАР БОЛАЛАР БИЛАН ГАВЖУМ

Мана ёз фаслининг энг жазирама кунлари ҳам ортда қолмоқда. Кимдир таътилдаги фарзандини оромгоҳ бағрида мазза қилиб яйраб дам олаётганлигидан мамнун бўлса, қайсидир ота-она ўғил-қизини кўз олдида, уй юмушларига ёрдамлашиб юрганлигидан хурсанд. Хуллас, ҳар бир болакай ўз таътилини қайсидир маънода мазмунли ўтказмоқда.

Шу кунларда оромгоҳларда иккинчи мавсумнинг хайрлашув гулханига тайёргарлик кўрилаётган бўлса, ота-онаси қарамоғидаги, оромгоҳларга бормаган болакайлар учинчи мавсумда дам олишга ҳозирлик кўришмоқда. Биз шу кунгача оромгоҳларда ўқувчиларнинг қанчаси қандай дам олишганини билиш мақсадида Халқ таълими вазирлигининг "Маънавий-маърифий ишлар бошқармаси" етакчи мутахассиси К.Жўрабоевдан қуйидаги маълумотларни олдик.

—Таълим-тарбия узлуксиз жараён эканлигини кўп таъкидлаяпмиз. Таътил давомида ҳам болажонларнинг бўш вақтларини мазмунли ўтказиш борасида тарбиянинг узлуксизлигини таъминлаш мақсадида бир қатор ишларни амалга оширяпмиз. Шу кунгача республика бўйича шаҳар ташқарисидаги оромгоҳларда 147807 нафар ўқувчи мириқиб ҳордиқ чиқарган бўлса, мактаблар қошида очилган 383 та оромгоҳда 38550 нафар ўғил-қиз дам олди. Оромгоҳларнинг барчасида ўқувчи маънавиятини шакллантириш, уларни ватан ва эл-юрт манфаати йўлида хизмат қиладиган инсонлар этиб тарбиялаш учун турли кўрик-танловлар, фестиваллар ўтказилмоқда. Тўгараклар иши ҳам оромгоҳларда яхши йўлга қўйилган. Ўқув йили бошлангунча яна 46906 нафар болаларни дам олдиришни мўлжаллаганмиз. Бу ишда бизга Республика касаба уюшмалари марказий Кенгаши катта ёрдам бермоқда.

Ёз — дам олиш, янги ўқув йилига куч тўплаш фасли. Мириқиб дам олган, тоза ҳаводан нафас олиб, мусаффо сувда чўмилиб чиниққан болажонлар янги ўқув йилини кўтаринки кайфият билан бошлашларига ишонамиз.

МУХБИРИМИЗ

АБАДИЙ ТИНЧЛИК ВА ЭЗГУЛИККА ДАЪВАТ

Заратуштра, Зороастр, Зардушт — дунёнинг энг қадимий зардуштийлик дини асосчисининг номи авесто, юнон ва ўрта форс (паҳлавий) тилларида шундай аталган. Милоддан аввалги V асрда юнон тарихчилари уни қадимиятнинг номи тилларда достон бўлган донишманд мунажжими, деб ҳисоблаганлар.

Зардуштийларнинг ўрта аср хронологик анъанасига таянган ҳолда Абу Райҳон Беруний Зардушт санасини македониялик Искандардан 258 йил аввал, деб белгилайди. Ана шу санага таянган ҳолда бир гуруҳ олимлар Зардушт милоддан аввалги VII-VI асрларда яшаган деб ҳисоблайдилар. Бошқа тадқиқотчилар Зардушт яшаган даврни анча илгари, милоддан аввалги XI-X ёки XII-XI асрлар, деб тахмин қиладилар.

Ривоятга кўра, Зардушт 30 ёшга тўлганда бу диний таълимот унинг қалбидан ўрин олган. Зардушт томонидан айтилган дил изҳорлари "Авесто" китобини ташкил этди.

Зардушт мураккаб, нотинч бир даврда яшаган. Босқинлар, урушлар инсон зотига чексиз жабру жафолар келтирган. Қабилалар бир-бири билан ёвлашар, жангчилар ҳарбий юришларга чиқиб, кучсиз ва ҳимояга муҳтожларни талар, қулга айлантирарди. Шунинг учун Зардуштнинг дастлабки тарғиботлари ёвузлик, зўравонлик ва ўлимга қарши қаратилди. Бироқ бедодлик ва зўравонлик тантана қилаётган жойда Зардушт таълимоти ўз эътирофини топмади ва таъқиб этилди. Зардушт ўз ватанини тарк этишга ва шоҳ Ваштасп саройидан ўзига паноҳ топишга мажбур бўлди. Ваштасп ва унинг хотини Хутаоса, шоҳ оиласининг бошқа вакиллари биринчилардан бўлиб Зардушт динини қабул қилдилар. Шунда Зардушт 42 ёшда эди. Ривоятга кўра, ораддан 35 йил ўтгач, ибодат пайти унинг жонига қасд қилишади.

"Авесто"нинг бизгача етиб келган матнлари уч китобни ўз ичига олади. "Ясна" (дуолар ёки қурбонлик келтириш), "Яштлар" (маъбудлар учун мадҳиялар), "Видевдат" (девларга қарши қонун). Бу китоблар ёзилган тилни авесто тили дейилади, чунки бу тил "Авесто" туфайли маълум.

1

"Авесто"нинг географик ҳудуди Ўрта Осиёнинг Хоразм, Суғдиёна, Бактрия ва Марғиёна каби вилоятларини ўз ичига олади. Айни ана шу ҳудуд, хусусан, Хоразмни тадқиқотчилар "Авесто"нинг ватани дейишади.

"Авесто" кўпқатламли, мураккаб манба бўлиб, асрлар давомида шаклланган. Унинг турли қисмларида Зардушт "заотара" ёки "атаурвон", яъни коҳин тарзида тилга олинади. Зардуштийлик дини тарихи бўйича етакчи мутахассислардан Мэри Бойс мазкур ҳолатга ўз эътиборини қаратиб, Зардушт бу диннинг ягона асосчисидир, шунинг билан бирга у ҳам коҳин, ҳам пайғамбар эди, деб ёзади. Шу боис, "Авесто" энг қадимги, зардуштийликкача бўлган диний анъаналарни қамраб олган. Зардушт ана шу анъаналар руҳида тарбияланган бўлиб, анъаналар унинг янги таълимотига монелик қилмаган. Бу ўринда, аввало, табиат кучларига ҳурмат бажо келтириш — қуёш, юлдуз, оловга сиғинишга чорловчи қадимги мадҳиялар назарда тутилмоқда. Яна унда қаҳрамонларнинг эзгулик йўлидаги шонли ишларини мадҳ этувчи қадимги достон ва ривоятлар мавжуд. Тартибга чақириш, адолатга интилиш, хулқ, одоб тантанаси, тинч ҳаёт, эзгуликка даъват Зардушт тарғиботининг асосини ташкил этади.

"Куч ва имконим борича мен одамларни ҳақиқат — "аша"га чорлайман", дея Зардушт улуғ ва донишманд тангри Ахурамаздага қасамёд этади. "Аша" — тартиб, иймон ва адолат тимсоли. Унга яхши ният, яхши сўз ва савобли ишлар билангина эришиш мумкин. Бироқ ўз муроқабаларининг барида Зардуштга эзгулик ва адолатга қарши бўлган, олий тангри Ахурамазда душмани Анҳра Манё бошлиқ қора кучлар мавжудлиги аён бўлади.

Ахурамазда ҳаётни, илиқлик ва ёруғликни яратди. Бунга жавобан Анҳра Манё ўлим, совуқлик ва зулматни яратди. Фалакда бошланган тангрилар ўртасидаги кураш табиат ва инсоният ҳаётида ҳам давом этади. Аммо эзгулик ва ёвузлик кучлари ўртасидаги курашда, яхшилик кучлари ғолиб чиқиши лозим эди.

Зардуштийлар ривоятига кўра, олов худоси Атар баланд тоғда темирни эритиб алангали суюқлик дарёсини ер юзига йўналтиради. Ҳар бир инсон ана шу дарёдан кечиб ўтиши лозим бўлади. Ҳақиқатгўйлар учун олов ёлқини янги соғилган сутдек туйилади, гуноҳкорларнинг ичи эритилган темир билан тўлиб ёнғинга айланади. Алангали суюқ темир дарёси ер тагига оқиб, дўзахни, Анҳра Манёни, зулматни ва барча ёвуз кучларни йўқ қилади. Бундан кейин ерда бахт саодат, адолат ва яхшилик тантана қилиб, инсоният касаллик, ўлим нималигини билмайди. Жаннат ва ердаги яшовчилар бирлашадилар, ер жаннатга айланади. Янгиланган дунё "мангу завол билмайдиган" бўлади. Одамларнинг муносабатлари, фикрлари, сўзлари ва ишлари тинчлик, бахт билан боғланади.

2

Зардуштнинг насиҳатларига кўра, доимий фароғатли ҳаёт инсон учун узоқ, нотаниш хаёлий жаннатда эмас, балки инсон учун яқин, унга таниш жонли дунёда бўлиши лозим. Бу маррага етиш учун одамлар жуда кўп мураккаб ва жиддий синовлардан ўтишлари керак.

Зардушт биринчилардан бўлиб одам вафотидан кейинги одил ҳукм тўғрисидаги таълимотга асос солди. Ўлган одам руҳи Чинват кўпригидан (дунёнинг энг баланд Хара тоғи чўққисидан бошланиб осмонга кўтарилади) ўтаётганда ё жаннатга ёки дўзахга тушади. Зардушт биринчилардан бўлиб инсоният учун умумий охирги синов ҳақида, бахтли, завол билмас ҳаёт, доимий адолат ўрнатилиши ҳақидаги таълимотга асос солган.

«Avesto»ning 2700 yilligiga

Зардушт таълимоти инсонпарварлик билан узвий боғлангандир. Унда инсон учун алоҳида муҳим ўрин ажратилган. Яхшилик ва ёмонликнинг курашида унга хоҳлаган томонни ёқлаш имконияти яратилади. Шунингдек, ҳар бир инсон ёвузликни йўқотиш ва эзгуликни ўрнатиш ишида иштирок этиши мумкин. Бу ишда ҳамма тенг ҳуқуқлидир. Қабилалар ўртасидаги кураш ва тинимсиз босқинлар ("Улар хонадонларга, қишлоқ, вилоят ва мамлакатга қашшоқлик ва вайронлик келтирадилар") шароитида Зардушт марказлашган қудратли ҳукмдори бўлган сиёсий уюшма яратишга чақиради.

Зардушт зардуштийлик динининг илк тақводори Кави Виштаспнинг номини тилга олади: "У Зардуштга қуролланган қўли билан мадад бера оладиган қудратли ҳукмдор". Зардуштийлик фалсафасига кўра, одамларнинг ёмонлик кучларига қарши курашида фақат дин эмас, балки ибодат, самимий фикр, яхши сўз ва тадбиркорлик, шунингдек, ҳуқуқий ва ахлоқий қоидаларига оғишмай амал қилишлари ҳам асос бўла олади: "О, Спитама, шартномани бузувчи одам мамлакатга завол келтиради, — дейди Зардуштга мурожаат этиб Ахурамазда, — шартномани бузма, Спитама...". "Авесто"да одамларни ёлғончилиги ва жинояти учун жазоловчи Митрани шартнома тангриси ва тартиб-интизом ҳомийси, деб аталади. "Видевдат" китобида ёзилишича, оғзаки келишувда ўртача қўй ва бир бош қорамол қўйилган ҳамда қўлни қўлга бериб қасам ичиб шартнома мустаҳкамланган, тасдиқланган.

3

Оила аъзолари ўртасида келишувнинг бузилиши қасамни бузиш билан баробар ҳисобланган. "Авесто"-нинг гувоҳлик беришича, эру хотин ўртасидаги шартнома эллик каррали, куёв билан қайнота ўртасидаги шартнома саксон каррали, ака-укалар ўртасидагиси тўқсон каррали, ота ва ўғил ўртасидаги шартнома эса юз каррали ҳисобланган. Ёши улуғ кишилар сўзини қайтариш танбеҳга лойиқ, деб топилган, қолган ҳолатларда, масалан, фарзанд отага қўл кўтарса, бу оғир жиноят ҳисобланиб, тан жазоси берилган.

"Авесто"да меҳнатга юксак эҳтиром билан муносабат билдирилади. Инсон меҳнат қилиши лозим, бирор ҳунар, қурилиш, зироат ва чорвадорлик билан шуғуллансин, дейилади: "Ким агар сўл ва ўнг қўли, ўнг ва сўл қўли билан бу заминга ишлов берса, у манфаат келтиради". "Ким дон сочиб, ғалла етиштирса, у тақводорлик, ҳаққонийликни ўрнатган бўлади".

Зардуштийларнинг мўътабар байрамларидан бири Наврўз ҳисобланган. Табиатнинг табаррук кучлари туғилган кунда кўча ва хонадонларда озодалик ўрнатилган. Уй томларининг тўрт бурчагида олов ёқилган, тоза ва тиниқ сув солинган сопол идишларга дастлабки яшил барглар ташланган. Одамлар "Авесто"дан мадҳиялар куйлаб, қадимги дуолардан ўқиганлар. Улар яхшилик ва ёруғлик тангрисини барча ёмонликларни йўқотишга, олов, сув, дала ва боғларга янги ҳаёт бағишлашга чақирганлар. Замин бу мадҳияларни тинглаб яшил либосга бурканган.

Хуллас, "Авесто" юксак ахлоқ, покиза виждон, марҳаматлилик, инсонга ва она заминга нисбатан доимий ғамхўрликни тарғиб этади. Бугунги кунда ҳам "Авесто" фалсафаси долзарбдир. У инсониятнинг ёруғ келажагига, эзгуликнинг ёвузлик устидан ғалабасига ва адолат тантанасига ишонч ва умид бағишлайди.

А.САГДУЛЛАЕВ,
тарих фанлари доктори

4

Ko'ngil bitiklari

СУРХОН ҚАСИДАСИ

(Ўзбекистон мустақиллигига бағишланади)

Азиз дўстим, Сурхон сувин,
Ичган бўлсанг унутмассен,
Ширин-шакар меваларин,
Еган бўлсанг унутмассен.
Марди майдон полвонларин,
Кўрган бўлсанг унутмассен.
Тарих билсанг, азиз дўстим,
Бу ўлкани унутмассен.

Яшаш учун иқлими соз,
Инсонгадир анча қулай.
Одам зотин илк маскани,
Бизнинг туман, сўлим Мачай.
Донишмандлар маконидир,
Гар истасанг, кўзинг очай.
Тарих билсанг, азиз дўстим,
Бу ўлкани унутмассен.

Бу ўлканинг ўғлонлари,
"Шоҳнома"ни бошлаганлар,
Муҳаммаднинг ҳадисларин,
Ёзиб руҳин шодлаганлар.
Афғонистон, Мисру Араб,
Юртларида ёдлаганлар.
Тарих билсанг, азиз дўстим,
Бу ўлкани унутмассен.

Доро ила Чингизхонлар,
Отдан тушган, йиқилганлар,
Темур Малик, Широқлар ҳам,
Курашларда чиниққанлар.
Мавлонзода, "Сарбадор"лар,
Душман зотин қуритганлар.
Тарих билсанг, азиз дўстим,
Бу ўлкани унутмассен.

Буюк бобом Амир Темур,
Дарвозалар қурган эди,
Бобур Мирзо қўшинлари,
Бу водийдан ўтган эди.
Мингта сафир, саёҳатчи,
Диёримни кезган эди.
Тарих билсанг, азиз дўстим,
Бу ўлкани унутмассен.

Зиёрат-ла Термизимга
Навоий ҳам ўтиб келган,
Улусимга Жомийларни
Саломини олиб келган.
Ақлу хирад одобининг
Уруғларин сочиб кетган.
Тарих билсанг, азиз дўстим,
Бу ўлкани унутмассен.

Бу водийдан ўтган эди,
Буюк ипак-карвон йўли,
Бозоримиз кўрган эди,
Ҳинду Хитой, Яман моли.
Донг чиқарган ўшанда ҳам,
Қовун, тарвуз, Сурхон боли,
Тарих билсанг, азиз дўстим,
Бу ўлкани унутмассен.

Искандари Зулқарнайндан,
Кеча-кундуз, бугунгача.
Ҳаммаси дер уялмасдан,
Олиб кетай бир "тугунча".
Зарба бериб курашамиз,
Ҳар биримиз то ўлгунча.
Тарих билсанг, азиз дўстим,
Бу ўлкани унутмассен.

Кўмир ила тузлар қазиб,
Тоғларни талқон айлаган,
Чўлни обод айлайман деб,
Кўкракни қалқон айлаган,
Эл соғлигин кўзлаб яна,
"Хонжизза", "Шалқон" айлаган,
Тарих билсанг, азиз дўстим,
Бу ўлкани унутмассен.

Бахтимизга энди мана,
Насиб бўлди Мустақиллик,
Бошимизга қўнди Ҳумо,
Барбод бўлди энди қуллик,
Жасоратли буюк халқим,
Кўрсатмоқда фидокорлик,
Тарих билсанг, азиз дўстим,
Бу ўлкани унутмассен.

Баъзилар бор, олимтарош,
Бизни дейди, "нодон-сўқир",
Энди эса Термизийлар,
Китобларин олам ўқир.
Вализода Дарбандий ҳам,
Шеърлар ёзиб, достон тўқир,
Тарих билсанг, азиз дўстим,
Бу ўлкани унутмассен.

Юсуф Вализода ДАРБАНДИЙ

СЕНМИДИНГ

Тонг саҳарда берай-деб далда,
Деразамни чертган сенмидинг?
Тушларимни қолдириб йўлда,
Ҳисларимни туртган сенмидинг?
Таъбирида ажиб фусункор,
Уйқум каби оромбахш баҳор,
Юзларимга сачратиб дурлар
Уйғонишим кутган, сенмидинг?
Тоғ-адирда очилиб гуллар,
Насимингдан қувнади диллар,
Илҳом жўшиб очганда дафтар
Варағини титган сенмидинг?
Новдаларга муждалар илиб,
Қаболаринг титкилаб, тилиб,
Ўтган ёзни етаклаб келиб,
Хайрлашмай кетган, сенмидинг?

Рўзиқул АБДУВАЛИ

ТОНГ

Қуёш уйқусираб кўтарди бошин,
Тонгнинг майин ҳиди урди димоққа.
Самонинг оқ мармар тонгги сийнаси
Зарли сирғасини тақди қулоққа.
Қуёш ёзди кўкка олтин сочларин,
Гулханлар ловуллаб, нурлар сочилди.
Табиат уйғониб ширин уйқудан,
Кўзлари маржондек порлаб очилди.
Юлдузлар шўнғиди осмон бағрига,
Уятчанг ой изи қолди самода.
Қуёшнинг сочини тарашга келди
Чопқиллаб ўйноқи майин шаббода.
Зулматнинг юзлари оҳиста сўнди,
Янграган қушларнинг тонгги садоси.
Қулоққа чалинди ҳофиз булбулнинг
Тонг ила йўғрилган ажиб навоси.
Уйқудан мудраган жўшқин дарёлар
Ҳайқириб қўшиғин айтдилар яна.
Тун тушга айланган ширин хаёллар
Тонг отиб изига қайтдилар яна.
Бу тонгда мужассам бутун мўъжиза,
Гўзал лаҳзаларнинг барча-барчаси.
Табиат ҳаётда бўлса безаклар,
Тонг эса дунёнинг олтин арчаси.

Фаррух БЎТАЕВ

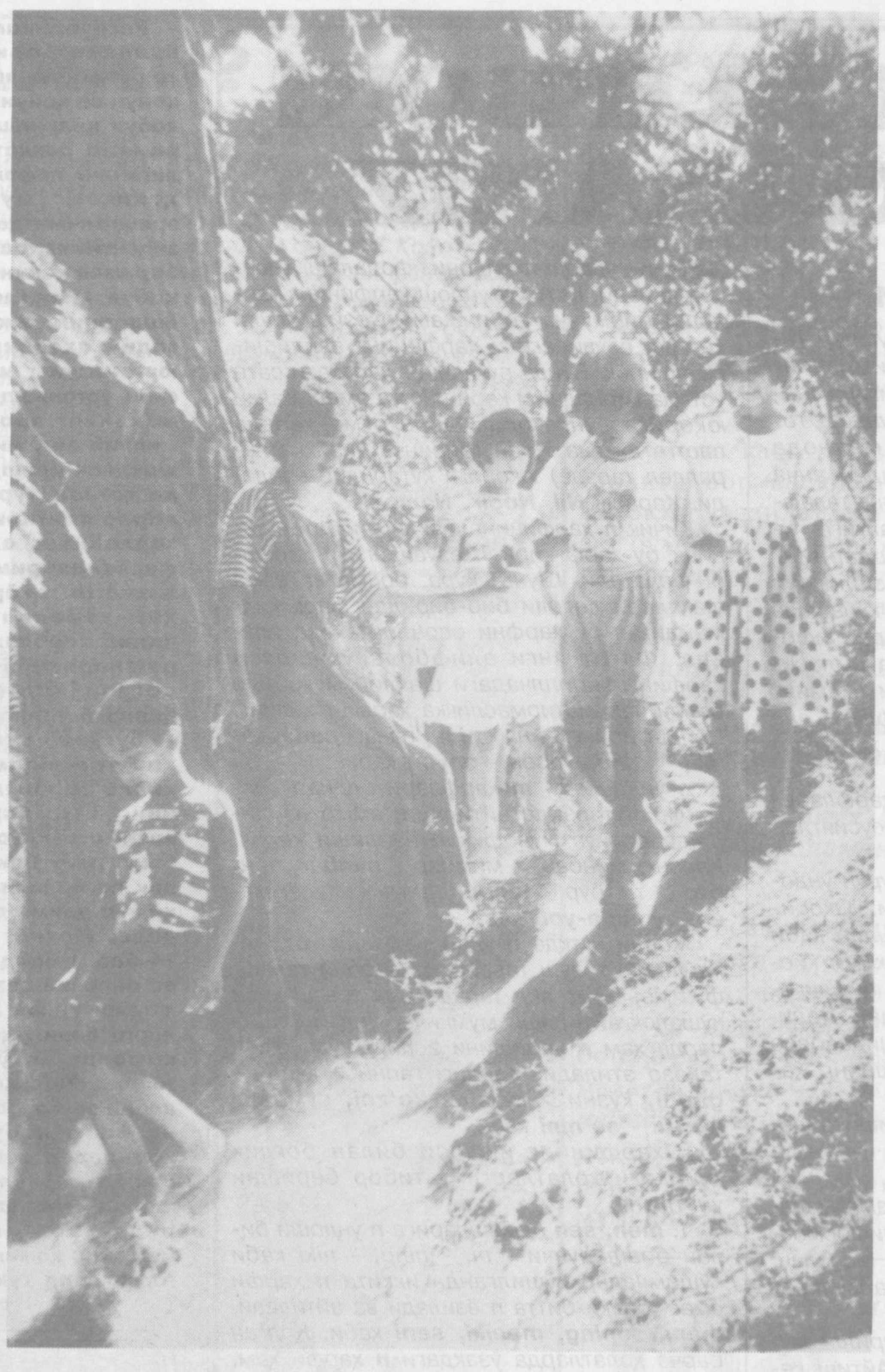

Олтин ёз — ўтмоқда соз

Sport maydonchasi

МУВАФФАҚИЯТЛАР ОҒУШИДА

Ҳамюртимиз Ирода Тўлаганова яқинда Венада якунланган халқаро теннис турнирида бош совринни қўлга киритиб, юртдошларига фахр туйғусини ҳадя этганди. У Белгияда ташкиллаштирилган Sanex WTA Tour таснифига кирувчи яна бир мусобақада зафар қучди. Шу кунларда муваффақиятлар оғушидаги ўзбек тенниси маликаси истиқлолнинг ўн йиллигига муносиб тўёна ҳозирлади.

ТОШКЕНТДА ЖАҲОН ЧЕМПИОНАТИ

Шу йил 9-13 август кунлари пойтахтдаги "Ўзкўргазмасавдо" марказида ёшлар ўртасида эркин ва юнон-рум кураши бўйича жаҳон чемпионати бўлиб ўтади. Ҳозирда гиламга тушиш иштиёқидаги полвонларимиз Янгиобод спорт базасидаги йиғинларда тайёргарлик кўрмоқда.

УЧРАШУВ ҚАЙТА ЎТАДИМИ?

Миср ФИФАга Жазоир билан бўлиб ўтган футбол матчини такроран ўтказиш учун рухсат сўраб мурожаат қилган. С гуруҳидаги ушбу учрашув ўйингоҳдаги қалтис вазият туфайли дуранг билан якунланганди. Шу боис турнир жадвалида биринчи ўринга кўтарилиб олган. Сенегал жамоаси ЖЧ-2002 финалига йўлланма оладиган бўлди.

РЎСЛАН ЯНА ЧЕМПИОН

Кейинги 4 ойни Америка бокс мактабида ўтказган ҳамюртимиз Руслан Чагаев ўта оғир вазнда бу йилги Жаҳон чемпиони камарини забт этди. 1995 йилда Осиё чемпиони, 1996 йилда Атланта Олимпиадаси қатнашчиси Будапештда қўлга киритган юксак натижаси тасодиф эмаслигини исботлади.

ЗИДАН "РЕАЛ"ГА ЎТДИ

29 ёшли яшил майдон қаҳрамони Зинеддин Зидан 64,5 миллион доллар маблағ эвазига "Реал" жамоаси таркибига ўтди. Албатта, бундай катта маблағ сарфи кимлар учун ножоиздек кўриниши мумкин. Лекин кўплаб мутахассислар бу ишни "меъёридаги амаллардан" ҳисобламоқдалар.

БИРГА КУЙЛАШДИ

Наманган вилояти, Чуст туманига қарашли 36-болалар боғчасида Оналар ва болалар йили муносабати билан "Куйла болажон, тингла болажон!" деб номланган тадбир ўтказилди. Бу беллашувда болажонлар билан бирга оналари жуда тиришқоқлик билан иштирок этишди. Мазкур тадбир барчада яхши таассурот қолдирди. Оналар беллашув шартларини бажариш жараёнида фарзандларини қанчалик севишларини намоён этишди. Тайёрлов гуруҳи тарбияланувчилари Зебохон Ғанижонова, Нодирахон Мейлиева, Гулнорахон Ўринбоева, Иродахон Акромова, Мафтунахон Тошмирзаевалар "Она-бола" бўлишиб, кўрикдан яхши ўрин олдилар. Ғолибликдан руҳланган бу қизчалар қўшни боғчалар тарбияланувчиларини беллашувга чорлаб қолишди.

XXI аср ниҳолларини мустақил юртимизга муносиб тарбиялашимиз учун куч-ғайратини аямаётган боғча жамоасини эндиги ишларини бундан-да яхши олиб борадилар, деб ишонамиз.

Насиба КАРИМОВА,
тарбиячи

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги Ўзбекистон Давлат жаҳон тиллари университети магистратурасига 2001-2002 ўқув йили учун қуйидаги йўналишлар бўйича

қабул эълон қилади:

1. Лингвистика (тиллар бўйича: инглиз, немис, француз, рус)

2. Таржима назарияси ва амалиёти (тиллар бўйича)

Қабул ҳайъатига қуйидаги ҳужжатлар тақдим этилади:

— мутахассислик гуруҳи ва ўқув тили кўрсатилган ҳолдаги ариза,

— олий маълумот тўғрисидаги ҳужжатнинг асл нусхаси ҳамда унинг иловаси,

— 086 шаклдаги тиббий маълумотнома,

— 3х4 ҳажмдаги 6 дона фотосурат,

— паспорт ва ҳарбий хизматга алоқадорлиги ҳақидаги ҳужжат шахсан кўрсатилади.

Ҳужжатлар жорий йилнинг 30 июлигача қабул қилинади.

Қабул комиссияси эрталаб соат 8.00 дан 17.00 гача ишлайди.

МАНЗИЛ: Тошкент шаҳри,
Чилонзор тумани 11-мавзе, 61-уй
(университетнинг академик лицейи биносида).
Маълумотлар учун телефон: 76-86-37

Қабул ҳайъати

ДЎСТМИ Ё ДУШМАН?

Voqea

Бир куни синфдошим Нигорани учратиб қолдим. У менга ўз бошидан ўтган қуйидаги воқеани айтиб берди...

—Ҳозирги кунда дўстларга ишониш қийин экан. Синфдошимиз Гули эсингдами?

—Ҳа, эсимда, — дедим.

Шундан сўнг Нигора менга қараганча, ҳикоясини бошлади. "Мен уни дўст деб юргандим, лекин бир куни унинг тўрига илиниб қолишимга оз қолди. Гули мени дискотекага таклиф қилди. Унга бормаслигимни айтсам, "Ахир дунёга бир марта келасанку! Нима қилибди", деб ҳоли жонимга қўймади.

Гулининг гаплари ерда қолмасин, дея бирга бордим. У дискотекада болалар билан ўйинга тушиб кетди... Мен эса нима қилишимни билмасдан ёлғиз қолиб кетдим. Ҳаётда бирон марта ҳам дискотекага бормаганим учунми, жуда қўрқдим. Тўсатдан Гули мендан "сигарета чекмайсанми?" деб сўраб қолди.

Мен довдираб қолганимдан астагина "чекмайман" деб жавоб бердим. Гули эса сигаретани бурқситиб-бурқситиб чекарди.

У фикридан қайтмасдан менга сигарета узатди.

Охири "Гули мени уялтирмагин", — деб илтимос қилдим.

Кетай десам, ёлғиз кетишга юрагим дов бермасди. Гули яна ёнимга келди:

—Уф, ёлғиз ўтириб зерикмадингми, — деб сўради ва яна:

—Мана олгин, чек, мазза қиласан бир марта чекиб кўргин, кейин биласан, — деб ниқтай бошлади.

Уйга қайтишга жазм қилдим.

Хуллас, уйга ҳам қайтдик.

Ота-онамга нима дейишга ҳайронман. Чунки онамга дугонамнинг туғилган кунига, деб кетган эдим...

Дискотекада Гули озгина алкоголик ичимлик ҳам истеъмол қилган экан, лекин менга буни билдирмасликка ҳаракат қиларди. Мен ўшанда Гулининг айтганларига юрганимда нима бўларди, билмасдим...

Мен Гулини дугонам деб юрсам, у менга ёмонликни раво кўрди.

Билмайман, у менга дўстми ё душман?»

Дилшод УСМОНОВ,
Тошкент Автомобил йўллар институтининг 1-курс талабаси

Sog'ligimiz o'z qo'limizda

ИНСОНИЯТНИНГ УМУМИЙ МУАММОСИ

80-йилларнинг бошида ҳаммани даҳшатга солувчи янги касаллик аниқланди ва бу хабар инсониятни ташвишга солиб қўйди. Ҳозир бу касаллик ҳаммага маълум — ОИТС, яъни СПИД — орттирилган иммунитет танқислиги синдромидир.

Бу касаллик билан касалланиш ҳолатлари тез ўсмоқда. Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг маълумотларига қараганда, дунёда ҳар куни 16000 одам ОИТС билан зарарланар экан, шундан 1000 таси болалардир. Бугунги кунда ОИТС 197 мамлакатда аниқланган.

ОИТС одамнинг энг муҳим ҳаётий аъзоларини зарарловчи, охири ўлим билан тугайдиган даҳшатли юқумли касалликдир. Иммунитет тақчиллиги вируси (ОИТС) тананинг барча юқумли-юқумсиз касалликларга қарши бўлган курашиш воситасини, марказий асаб тизимини ва бошқа аъзо тўқималарини оғир жароҳатлаб, одамни тузатиб бўлмас дардларга мубтало қилиб қўяди.

ОИТС — бу кишиларнинг соғлиғига таҳдид этаётган мислсиз хавф бўлиб, ҳозир бутун жаҳон олдида муаммо бўлиб турибди. Бу ҳақиқатан ҳам инсоният тарихидаги биринчи глобал (халқаро) эпидемия бўлди. Ҳеч бир юқумли касаллик бир вақтнинг ўзида ер юзини бундай қоплаб олган эмасди.

ОИТС билан касалланганларнинг 80 фоизини аҳолининг асосий қисми, яъни меҳнатга лаёқатли ва фарзанд кўриш ёшида бўлган кишилар ташкил қилади. Бу касаллик ўта хавфли эпидемия бўлиб, ҳозирги кунгача ҳам унга қарши чоралар топиб бўлмаяпти ва бу касалликдан зарарланган ҳар бир одамнинг эртами-кечми ҳаёт шами сўнмоқда. Бу касаллик фақат тиббиёт тизимининг муаммоси эмас.

ОИТС — бу қандай касаллик ўзи? ОИТС яқинда аниқланган специфик ретровируслар орқали чақирилади ва махсус қабул қилинган ОИТС (одам иммунитет тақчиллиги вируси) деган ном билан аталади. Бу вирус қонга тушиб, тананинг ҳимоя тизимида асосий звено ҳисобланган оқ қон таначалари (лимфоцитлар)ни зарарлайди. Бунинг натижасида касалланган одам микроб ва ўсмалардан ҳимоясиз бўлиб қолади. ОИТСнинг хавфи шундан иборатки, у узоқ вақт ҳеч қандай белгисиз сақланади. Киши ушбу касалликни юқтирганидан сўнг бошланғич босқичида унинг айрим белгилари (тана ҳароратининг кўтарилиши, томоқ оғриши, тошма) пайдо бўлади. Бу босқичда одам ўзини соғлом ва яхши ҳис этади, аммо ОИТС вируси билан зарарланган одам вирус ташиб юрувчи бўлиб қолганлиги сабабли у бошқа одамларга бу касалликни юқтириши мумкин. У вақтда фақатгина лаборатория текшируви натижасида танада вирус борлигини аниқлаш мумкин.

ОИТС билан касалланиш аста-секинлик билан кечади. Бир неча йиллар давомида касаллик белгиси бўлиб бир неча (бўйинда, қўлтиқ остида, чотда) лимфа тугунларининг катталашиши кузатилади. Кейинчалик, касалликнинг ривожланиши натижасида тана ҳарорати кўтарилиши, узоқ муддатли ич кетиши, терлаш, ориқлаш белгилари пайдо бўла бошлайди. Шу ўзгаришлар таъсирида зотилжам, оғиз шиллиқ қаватининг яллиғланиши, тери ва жинсий аъзоларнинг йирингли, замбуруғли учуқ билан зарарланиши, ҳамда хавфли ўсмалар пайдо бўлиши кузатилади. Организм инфекциялардан ҳимоялана олмай ва ўсма ҳужайраларини парчалай олмай қолади. Орадан бироз вақт ўтгач асаб тизимининг бузилиши белгилари пайдо бўла бошлайди. Беморнинг аҳволи оғирлашади ва буларнинг ҳаммаси ўлимга олиб келади.

ОИТС вирусининг организмга кириши ҳимоя механизмлари ишига таъсир қилади. Аввал организм зарарланишга кучли ҳимоя (иммун) жавоби кўрсатади. Аммо, вақт ўтаверган сайин иммун тизим вируснинг кўпайишига қаршилик кўрсата олмай қолади. Вируснинг кўпайиши кучаяди, унинг заҳарли моддалари организмда кўпаяди ва ниҳоят вирус организмнинг ҳимоя тизимидан устун чиқа бошлайди. Шу пайтдан бошлаб вирус ташиб юриш босқичи касаллик босқичига ўтади.

ОИТС вирусининг кучли ўзгарувчанлиги натижасида вирусларга қарши ишлатиладиган дорилар кераклигича ижобий таъсирини кўрсата олмайди (агар грипп А вируси сўнгги 50 йилда генетик 18,7 фоизга ўзгарган бўлса, ОИТС вируси аниқланган вақтдан бери 30 фоизга ўзгарди). Шу билан бирга бу вирус ҳар хил ҳужайра ва тўқималарни зарарлаш хусусиятига эгадир, яъни вирус марказий асаб тизимига жойлашиб олиши мумкин. Натижада, гематоэнцефалик тўсиқдан ўтган тақдирда ҳам вирус билан зарарланган мия ҳужайралари ўз хусусиятини тиклай олмайди.

Бугунги кунда ўз вақтида ўтказилган даволаш ишлари ОИТСга хос бўлган оппортунистик инфекция, яъни Pneumocystis carini (пневмоцистоз) чақирадиган зотилжамнинг олдини олишга ёрдам бераяпти. Бундан ташқари, касалликни эрта аниқлаш, билмаган ҳолда бир одамдан иккинчи одамга юқишининг олдини олиш мумкин.

Юқорида кўрсатилган далиллар шуни кўрсатдики, ОИТС вируси асосан иммун тизимни зарарлайди, бунда организм бошқа инфекциялардан ҳимоялана олмайди.

Шу боис, ҳозирги вақтда асосий эътиборни ОИТСнинг олдини олиш чораларига қаратиш лозим.

ОИТСнинг бошқа вирусли касалликларга (грипп, чечак ва бошқалар) нисбатан юқумлилик даражаси паст. Бир неча минг беморни ўрганиш натижалари шуни кўрсатдики, ОИТС вируси билан касалланган кишилар билан жинсий алоқада бўлганда, касал киши қонини бошқа бировга қуйганда, вирус мавжуд бўлган препаратлардан, масалан, тозаланмаган игна ва шприцлардан фойдаланганда орган ва тўқималар кўчириб ўтказилганда ҳамда ОИТС вируси билан зарарланган ҳомиладор аёллардан ҳомилага ёки чақалоққа кўкрак сути орқали юқиши мумкин. ОИТС вируси сўлак, кўз ёши, ҳаво, суҳбатлашиш, йўталиш ёки аксириш орқали бир одамдан иккинчи одамга юқмайди. Шунингдек, умумий идиш-товоқлардан ва бошқа кундалик буюмлар, санитария тармоқлари, ванна ва ҳоказолардан фойдаланганда ОИТС юқиши кузатилмаган. Вирус кундалик ҳаётдаги ва ишдаги алоқаларда, транспортда, ҳашоратлардан одамларга ўтмайди.

Юқоридаги фактлар шуни кўрсатдики, ОИТС бир давлат, ёки тиббиёт ходимлари, ёки қандайдир бир гуруҳ одамларнинг муаммоси эмас экан, демак бу касалликка қарши кураш ҳамманинг ва ҳар бир инсоннинг иши бўлиши керак.

Зуҳрахон ОБИДОВА,
Дерматология ва венерология илмий-текшириш институти бош шифокори

Xullas...

КАЛАМУШЛАРГА ТИШЛАТМАНГ!

Ёзда ҳамма жониворлар жонланадилар. Айниқса, каламушлар! Мазза-да — иссиқ, емиш кўп, ўйна, кул... тишла...

Дўхтирларнинг айтишларича, каламуш тишлари заҳарли бўлиб, юқумли касалликларга сабабчи бўлади. Тиббиётда "каламуш заҳридаги васваса" деган ибора бор. Ўткир тиш жониворларнинг тишларидан ўтган бактериялар гуруҳи садока ва стрептобацилляр васваса касалликларини юзага келтиради. Айтишларича, "садока" термини Японияддан келиб чиққан, ушбу касалликлар Жанубий Шарқий Осиёда кенг тарқалган.

Эсингиз борида, васвасага дучор бўлмайин десангиз, каламушларга тишлатманг!

ТАЪТИЛНИ КИМ ҚАНДАЙ ЎТКАЗМОҚДА?

Ёзда фақат жониворлар эмас, одамлар ҳам мазза қиладилар. Айниқса, мактаб тугаб, таътилга чиққан болалар турли оромгоҳларда, боболарининг чорбоғларида яйраб-яйраб дам оладилар.

Дунёнинг энг қиммат шаҳарларидан бири — Москвада яшовчи икки болакайнинг оромгоҳга боришга пуллари етмадими ёки боболарининг чорбоғи йўқ эканми, хуллас, бир бойвачча бизнесменнинг уйига ўғирликка тушишди. 100 минг рублга тенг миқдордаги қимматбаҳо буюмларни олиб чиқиб кетишди ва ўзларини ҳам милиция ходимлари уйларидан олиб чиқиб кетишди — панжарали оромгоҳ томон! Уларнинг бу ердаги дам олишлари неча ёз давом этиши энди маълум бўлади.

ОСМОНДА НИМА ГАПЛАР?

Ердаги воқеалардан фазога кўтариламиз.

Ёзда аксарият кишилар ташқарида ётадилар — осмонга кўз тикиб. Шундай қараганда, жим-жит туюладиган фазода ҳам қандайин сурону бўронлар бўлишини фақат телескоплар ёрдамида кўриш мумкин. Масалан, яқинда америкаликлар Субару деб номланган телескоп ёрдамида Андромеда юлдузлар туркумининг бизга энг яқин 31- галактикасидан минг баравар узоқликда рўй берган еттита улкан портлашни кузатдилар. Солиштириш учун факт — уларнинг ҳар биридан тарқалган ёруғлик миқдори бир миллиард Қуёш ёруғлигига тенг экан.

ana shunaqa gaplar...

Тошкент шаҳар Чилонзор туманидаги 138-ўрта мактаб томонидан 2001 йилда Қодирова Камола номига берилган 0'R—Z № 0910058 рақамли 9-синфни битирганлиги ҳақидаги гувоҳнома йўқолганлиги сабабли **БЕКОР ҚИЛИНАДИ.**

Тошкент шаҳар Чилонзор туманидаги 429-мактабгача таълим муассасаси мудираси Зумрад Содиқовага ҳамкасблари отаси **МИРАЗИЗ отанинг** вафоти муносабати билан таъзия изҳор этади.

Ma'rifat

ТАЪСИС ЭТУВЧИЛАР:
Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Ўзбекистон Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Таълим ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Кўмитаси.

Бош муҳаррир
Ҳалим САИДОВ

***Таҳрир ҳайъати*: Йўлдош АҲМЕДОВ, Жуманазар БЕКНАЗАРОВ, Икром БЎРИБОЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Шукур ЖОНБОЕВ, Фахриддин КАРИМОВ (масъул котиб), Қурбонбой МАТҚУРБОНОВ, Усмонали МУСАЕВ, Абдусамат РАҲИМОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Ҳулкар ТЎЙМАНОВА, Нурлан УСМОНОВ, Саъдулла ҲАКИМОВ, Ўткир ҲОШИМОВ**

Рақам ва далиллар ҳаққонийлиги учун мақолалар муаллифлари масъулдирлар. «Маърифат»дан материалларни кўчириб босиш таҳририят рухсати билан амалга оширилиши шарт.
МАНЗИЛИМИЗ: 700083, Тошкент, Матбуотчилар кўчаси,32.
ТЕЛЕФОНЛАР: Қабулхона — 136-54-10, масъул котиб — 136-56-42, хатлар ва оммавий ишлар бўлими—136-54-23.
Газета материаллари «Ma'rifat-Madadkor» нашриётида терилди
Pentium компьютерида Лилия БИНАШЕВА саҳифалади.
Навбатчи муҳаррир: Нурлан УСМОНОВ.
Навбатчи: Баҳодир ЖОВЛИЕВ.

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида № 20 рақам билан 12 июнь 1998 йилда рўйхатга олинган.
ИНДЕКС: 149, 150. Г-2617. Тиражи 14.802.
Г. 1 2 3 4 5 6 Ҳажми 2 босма табоқ. Офсет усулида босилган, қоғоз бичими А-2.

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида чоп этилди.
Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси 41-уй
Босишга топшириш вақти — 20.00.
Топширилди — 20.00.